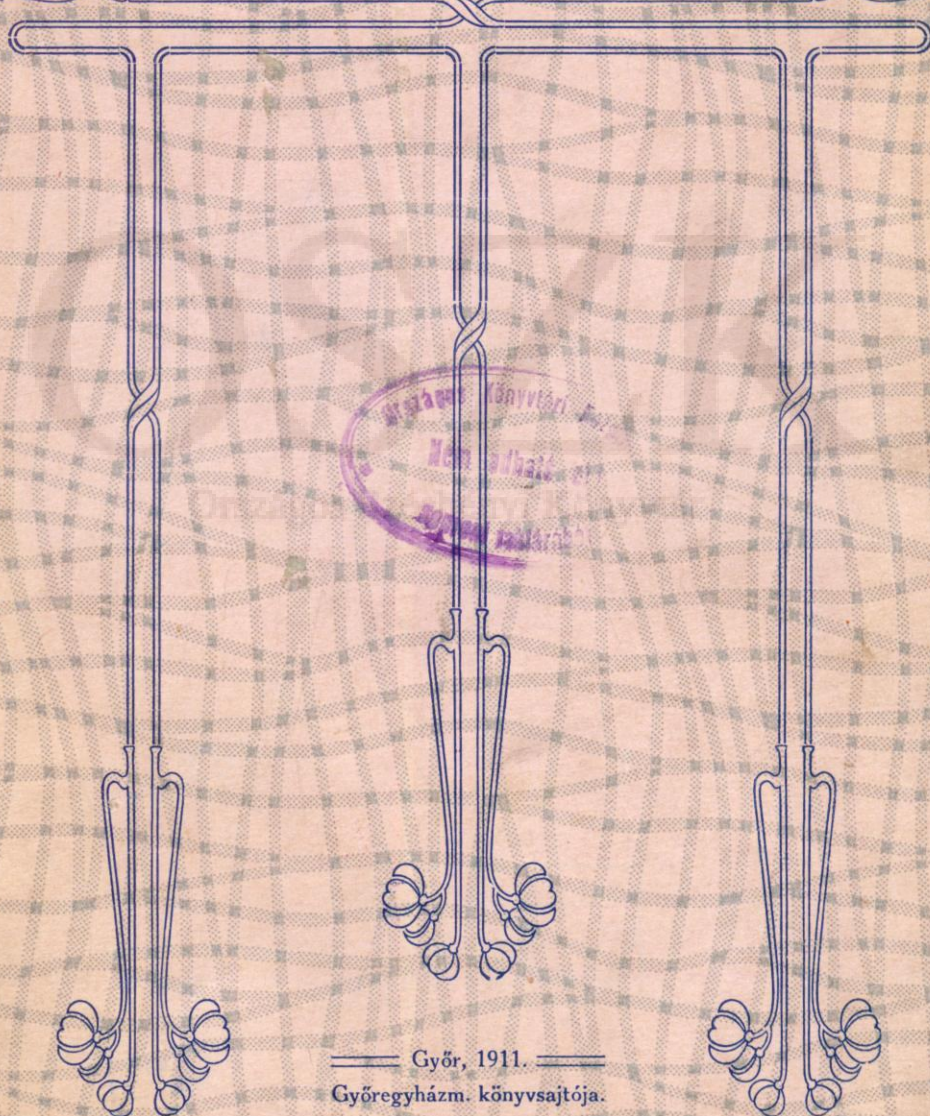

288753

Rómer Flóris Ferencz

Irta: Börzsönyi Arnold.

— Győr, 1911. —
Győregyházm. könyvsajtója.

OSZK

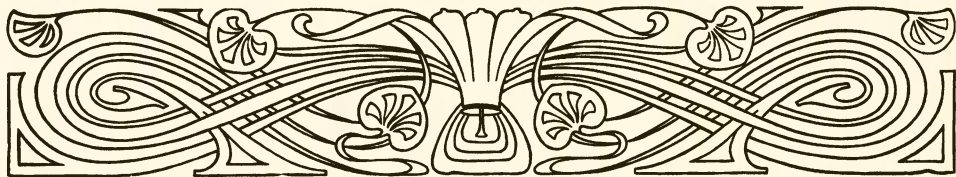
Országos Széchényi Könyvtár

283753

RÓMER FLÓRIS FERENCZ

Rómer Flóris Ferencz.

Fz a kiváló férfiú, kinek érdekes és tanulságos életrajzát helyünk szűke miatt röviden, összefoglalólag közlöm iskolai Értesítőnkben, már több, mint két évtizede elköltözött közölünk, de azért emléke nem halt ki az élők emlékezetéből, hanem folyton él, nevét gyakran emlegetik, tetteit magasztalják, ernyedetlen munkásságát csodálják; tovább mennek. Hálás tanítványai alakját ércszoborba öntették szülőföldjén, Pozsonyban; munkás tevékenységét tisztelő utódai arczképes föliratos táblán hirdetik a főváros múzeumának helyiségén Aquincumban, vagy a kik ezt nem tehetik, arczképét őrzik kellő tisztelettel, mint mi, csak azért, hogy lássa az utókor: ki és mi volt Rómer Flóris, mit tett a hazáért, mit tett a hazai tudományosságért, különösen a magyar archaeologia föllendítéseért. E téren nem volt Rómer előtt senki, ki a régiségtudomány terén annyit tett volna s következményeiben oly messze kiható, az egész országra kiterjedő áldásos működést és üdvös eredményeket ért volna el, mint Rómer. Épen azért nem ok nélkül mondják Rómert — a bibliographiát nem is említve — a hazai archaeologia uttörőjének. Uttörő volt az egyetemen, a hol élénk előadásaival maga köré tudta gyűjteni a régiségtudomány kedvelőit és belőlök lelkes tanítványokat nevelt, kik követték mesterüket a munkásságban; uttörő volt a szakirodalomban, mikor a közönség kezébe könnyen jutható folyóiratát, az Archaeologiai Értesítőt megindította; uttörő volt a vidéken a régiségek megmentése körül. Kutatásai, hivatalos ügyben való utazásai, melyeket az ország különböző részeiben tett, reá nézve mind megannyi kedvező alkalom, hogy a régi közönyt megtörje, a nép fölvilágosításával célját elérje: a föld mélyéből napfényre kerülő becses emlékeket megmentse a haza javára. Így szolgálta a régészet ügyét a vidéken, a hol nem egy helyen, nagyobb központokban létesült múzeum az ő működésének közvetlen eredménye, más helyeken meg folyton tartó rábeszélésére barátai teremtik meg a vidéki múzeumot.

De nemcsak itthon buzgólkodik a hazai szaktudomány emelése érdekében, hanem külföldön is. Több nemzetközi szakbeli kongresszuson jelenik

meg a haza határain túl és mindenütt fényesen tölti be megbízói tisztét. Ezen előzmények után nem csodálkozhatunk, ha Rómer neve annak idején ismert volt széles e hazában, ismert a külföldön, mindenütt, a hol az archaeológiát ápolják és művelik; pedig ő egészen a mienk volt, minden tetteben a magyar tudományosság emelése, a régészet fejlesztése, népszerűsítése és fölvirágoztatása érdekében buzgólkodott. Hogy nem fáradhatott hiába, mutatják az eredmények. Az a lelkes kis csapat, mely mesterének szellemi örökségébe lépett, ernyedetlen szorgalommal folytatja a kutatást. A múzeumok egyre gyarapodnak a közönség anyagi és szellemi támogatása s az állam hathatós pártfogása mellett.

De Rómer a történelem különféle szakában kifejtett tudományos tevékenységén kívül szép nevet vivott ki a természettudományokban, különösen a geológiában, melynek mezején több hazai nevezetes fölfedezése tette nevét ismertté a hazai és külföldi szakkörökben. Tulajdonképpen ezen a téren aratta első babérait, ebbeli érdemeiért jutott be a magyar tudományos akadémia levelező tagjai sorába s mikor ebbeli székfoglalóját megtartotta, ezzel végleg bucsut vett a természettudományoktól és áttért teljesen a régészet mezejére, hogy azután egész életén át vele foglalkozva, mint régész örökítse meg nevét a magyar történelem lapjain.

Rómer Flóris személye bennünket győrieiket is közelebből érdekel. Itt kezdte meg mint bencés tanár hivatalos tanári ténykedését; a buvárkodni szerető, természetkedvelő tanár itt mélyítette és szélesbítette a természettudományoknak előadásával természettudományi ismereteit; itt avatta be magát a lébényi klasszikus román műemlék (templom) alapos tanulmányozásával a műrégészet szakavatott harcosává; később, mikor a hazáért szenvedett mártíromsága után ismét körünkbe kerül mint tanár, nevét azzal tette örökre nevezetessé, hogy nagyon gazdagította természetrajzi gyűjteményünket és alapját rakta le az azóta nagygyá és hirne vessé vált régiséggyűjteményünknek, melyekkel mindennél maradandóbb emléket emelt magának. A magyar ifjúság szellemi kiművelése érdekében tett érdemeit hálával elismerve, mint az őrségben egyik szerény utódja kedves kötelességemnek, az ifjúság érdekében hasznosnak tartom, ha Rómer munkás, tevékeny életét a minden szépért, jóért és nemesért lelkesülni tudó ifjúság elé állítom, mint mintaképet, nyomatékosan hangoztatva: olvassák és kövessék őt a hazafiságban és munkás tevékenységben.

Rómer Flóris Ferencz született Pozsonyban 1815. április 12-én. Szülei jómódu iparosok voltak, kik kedvező vagyoni helyzetüknél fogva nagyon gondos s a mi a fő, kiváló vallásos-erkölcsös nevelésben részesítették legdrágább kincseiket, gyermekeiket: Ferenczet, Józsefet és Károlyt.

Ferencz volt a legidősebb, a ki természetére nézve víg, derült kedélyű volt és lelkének ezen becses sajátságát, mint volt ismerősei és barátai tanúsítják, egész életén át megőrizte jó- és balsorsában egyaránt. Gyermekkorát

vallásos szüleinek gondos vezetése alatt, a kiváló műemlékeiről nevezetes régi koronázó városban, Pozsonyban töltötte, a hol pajtásaival a Ferencz-

Rómer Flóris szülőháza.

rendűek híres temploma mellett gyakran játszott egyéb testedző és lelket üdítő játékok mellett „szentesdit“, mely játék saját életrajzában közölt magya-

rázai szerint nem állott másból, mint a templomban látható szoboralakok testtartásának minél hűbb utánzásából. Említenem sem kell, hogy a szép műemléknek és rajta látható alakoknak gyakori nézése és éles megfigyelése nem maradt hatás nélkül lelkében. Elemi iskoláit s gimnáziumi tanulmányait is nagybőrára otthon végezte, csak az I. osztályban járt mint cserefiu Trencsénben, hogy a tót nyelvet elsajátítsa s a IV-ikben Tatán, hogy a magyar nyelvben tökéletesen jártas legyen, azt folyékonyan beszélhesse. Így már gyermekkorában három nyelven beszélt: magyarul, németül és tótul.

Az elevenesztű fiu az iskolában mindig nagyon jó tanuló volt, az osztályzat szerint mindig az „eminensek“ között foglalt helyet; könnyű fölfogása mellett szorgalma sem volt kisebb, mert nemcsak föladatait végezte el alaposan, hanem azonkívül privát buzgóságból is sokat tett, olvasott; ezen korban különösen a klasszikus írókat kedvelte, belőlük egész könyveket tanult be s ilyen uton-módon magát a latin nyelvben annyira tökéletesítette, hogy mint VI. osztályu tanuló, latin költeményeivel egy füzetet irt tele, mely maiglan is fönmaradt és a pozsonyi múzeumnak becses ereklyéje.

A papi és tanári pálya iránt érzett hivatásánál fogva, a VI-ik osztály sikeres befejezése után, abbeli hő vágya, hogy a szent Benedek-rendbe jusson, beteljesedett. Ekkor elhagyja a szülői házat, 15 éves korában Pannonhalmára utazik, hogy a próbaévet kitöltse. Mint noviczius látta a magyar irodalom fáradhatatlan vezérét, Kazinczy Ferenczet, ki barátjának, Guzmics Izidornak látogatására jött Pannonhalmára és hallotta az ezen alkalommal mondott hazafias beszédeket, melyek mint Fraknoi mondja: „A pozsonyi német polgár fiának lelkében termő talajra találtak.“ További tanulmányait, még pedig a filozófiai szakot szokás szerint Győrött tanulta két évig, a többi, tanári hivatásához szükséges részt, a paedagogiumot pedig Bakonybélben. A világ zajától távol, szent Gellértnek egykori kedves lakóhelyén, az erdős bércektől környezett völgyben épült kolostorban nagyon jól érezte magát, kedve szerint tanulhatott, nem zavarta senki, semmi. S tanulmányaiból bőven kivette a részét. Otthon föladatát végezte pontosan, kint pedig a bájos természet szemlélésében, gyönyörködtető változatosságában merült el. Sétái, kisebb-nagyobb kirándulásai majd mind megannyi tanulmányi utak voltak, melyeken a természet három országába: állat-, növény- és ásványországba tartozó egyedek, vagy a hegyek kőzeteibe beletemetett, megkövesedett őslények maradványai után kutatott. Itt kedvelte meg buvárkodásai közben a szép természetet, itt, főleg a sok anyagot adó geológiát. Máskor meg, mikor a zord időjárás vagy egyéb okok miatt sétálni nem mehetett, rajzolt vagy festett. Későbbi tanulmányai alatt nagy hasznát vette ezeknek. A bakonybéli paedagogiumi tanulmányt vizsgálat fejezte be, melyet Rómer kiváló sikerrel tett le s ezzel elnyerte a tanításra való szabadságot. Utána Pannonhalmára került, hol a négy évi theológiát hallgatta.

Volt tanárai közül különösen hárman voltak Rómer Flóris egész életére, jövőbeli munkásságára nagy befolyással; egyik volt Maár Bonifác, győri

tanár s nagyszerű historikus, a ki lelkes előadásaival a történelem szeretetét oltotta be a multak emlékein elmerengni szerető lelkébe; a másik Guzmics Izidor, bakonybéli apát és neves egyházi, nyelvészeti író, a ki szeretetével elhalmozta a szorgalmas, főleg a diplomatikában kiváló ügyességet feltűntető növendéket és istápolta, élesztette benne ezen tüzet, anyaggal, megbízásokkal látta el, hogy minél jobban gyakorolja magát benne. S Rómer örömmel teljesítette. Így ő másolja le az apát kérésére a tudományos akadémia számára az 1530—32-ből származó tihanyi, Pisky-féle kodexet és Rómer a fárasztó, nehezen olvasható munkát a legnagyobb pontossággal végezte; tette pedig — írja az apát a másolat beküldésekor a Magyar Tudós Társaságnak — e nem csekély gondú és fáradságú munkát minden jutalom és díj kívánata nélkül; azt tartván legszebb jutalmának, hogy a Nemzeti Tudós Társaságnak s ezáltal édes hazájának méltó lehetett szolgálni. A harmadik benczés végre Pannonhalmán Filpergen R. könyvtáros utóda Czinár Mór, a kiváló diplomatikus volt, a ki mindenkor kezére járt Rómernek buvárkodásaiban s a kitől nagyon sokat tanult. Tőle sajátította el a könyvtárrendezés és kezelés elveit is. Mindezekért hálás volt Rómer, kinyilvánította ezt mindenkor, a mikor csak tehetett. 1867-ben egyik értekezését ezen jelentős sorokban küldi meg Czinárnak: „Patri optimo amantissimo.“ Így tett a hálás tanítvány azért, hogy kutathatott és tanulhatott. Rómernek theologus korában fönmaradt szabad idejében legkedvesebb foglalkozása az volt, ha a gazdag könyvtárban rendezgethetett és buvárkodhatott. A könyvtár épen rendezés alatt lévén, az élén álló könyvtárőr nagyon szívesen fogadta a segíteni siető munkást és Rómer ment, a mikor csak mehetett: örömmel segített. A régi „kéziratokat és ősnymtatványokat, mint maga később írja, ő válogatta ki szívesen a nagy tömegből“ nemcsak azért, mert ezek iránt már ekkor megnyilatkozó hajlamainál fogva különös előszeretettel viseltetett, hanem azért is, mert ezekre, különösen a netalán előjövő inkunábulumokra Czuczor Gergely hívta föl meleg sorokban figyelmét.

Hasonló munkás tevékenységet fejtett ki Rómer a gazdag levéltárban is. Kutat és másol, már ekkor tervbe vett tanulmányaihoz adatokat gyűjt és akkor volt legboldogabb, ha érdekes adatokat találhatott. Így annyira beleélte magát a kutatásba, hogy az volt vágyainak netovábbja, ha tanulmányainak befejezése után könyvtáros és levéltáros lehetne.

Theologus korában teljesíti Horváth István kérését, lemásolja számára szent István királynak alapító oklevelét; talál Ausztriát érdeklő okiratokat s ezek ügyében összeköttetésbe lép Gyurikovics György történettudóssal, Morvaországra vonatkozóknál Boczek Antallal; ír a belföldi és bécsi lapokba: *Feierstunden-* és *Sonntagsblätter*-ekbe, részt vesz a növendékek irodalmi versenyén s egyik darabjával: „A fölkelő nap Pannonhalmán“ című leírásával díjat nyer. Fuxhoffer és Czinár Mór példáján föllelkесedve, mint II-od éves theologus a nagy szünidőben kezeinél levő kutfők segítségével, idővel készítenő szerzetírásához megrajzolja a magyarországi kolostorok térképét,

a melynek „majdnem gyermekes tökéletlen kivitele nagy örömet okozott” — írja sokkal később — az Árpási szent Jakabról címzett prépostság című munkájában 1863-ban.

A theologia sikeres elvégzése után elérkezett a várva-várt nap, fölszentelésének ideje (1838. július 26-ika), utána első szentmise-áldozata, melyet a magyarok nagy ünnepén, Nagyboldogasszony napján mutatott be gyermekded bizalommal a Mindenhatónak. Szép, örökké nevezetes napja volt ez, a mikor zsenge áldozatát fölajánlá Istennek s utána az Úr oltára előtt megáldhatá „szeretett szüleit és szépreményü fivéreit” s a melynek emlékét hálás kegyelettel szokta megülni később is.

Rendfőnökének rendeletéből utána Tihanyba került, hogy ottan Bresztyenszky Adalbert apát oldala mellett mint szertárnok működjék és készüljön a bölcsészeti szigorlatra. Alapos tanulás után év végén doktori diplomával tért vissza. Ezzel elérte célját, megnyílt előtte a tanári pálya, a győri gymnasiumban a II. osztálytól kezdve a IV-ig a magyart és latin nyelvet tanította. Kapott tantárgyai nem feleltek meg hajlamainak, pusztán kötelességérzetből foglalkozott velük; örömet és szórakozást a rajzban és festésben talált, melyek iránt már régtől fogva különös hajlama volt s a mikor csak ideje engedte, gyakorolta magát bennök, mint azt növendék korában többek közt készített bakonybéli kolostornak rajza¹, melyről Guzmics I. apát tesz említést, eléggé tanuskodik. Kisebb-nagyobb szünidejében, a mikor csak teheti, ki-kirándul Győrből a vadregényes Bakonyba, melynek rengetegei iránt nem mindennapi előszeretettel viseltetett vagy az égtisza tükrű kedves Balatonja mellé s kezdetben tájképeket fest, később természetkutatóvá válik, keres és gyűjt állatokat, különösen növényeket, fölkeresi a kőbányákat, hogy találhasson gyűjteménye számára alkalmas ásvány- és kőzetpéldányokat, főleg kővületeket s rendesen gazdagon megrakodva tér haza s otthon gondosan tanulmányozza azokat. A természetkutatást, a mikor csak ideje engedi, folytatja Győr környékén is, talál itt is állatokat és különféle növényeket, melyeknek tanulmányozásával folyton bővítette természettudományi ismereteit. Látták ezt társai, főnöke is észrevette a természettel nagy kedvvel és kitartással való foglalkozását és utána fölmentette a nyelvek tanítása alól és a természetrajz és természettan előadásával bizta meg. A természettudományok azonban összes melléktudományukkal: a chemiával, astronomiával és gazdászattal együtt kezdetben nem csekély gondot okozott a szerzett előismeretek mellett is, de erős akarata, fáradhatatlan buzgósa, barátainak: a chemiában dr. Schemitznek, a növénytanban Stelznernek jóakaró támogatásával végre is legyőzte a kezdet nehézségeit és a tanításnak második évében, miként saját életrajzában írja, már egészen otthonosnak érezte magát bennök.

¹ Ezenkívül egy másik rajza is látható a bakonybéli könyvtárban, mely az iskolát és hegyes vidékét, Gáthegyet tünteti föl.

A tanításban nagyon helyes, egyedül célhoz vezető módszert használt: szemléltetett; mivel pedig a szertárak fogyatékos berendezése mellett a tárgyakon való szemléltetést az iskolában ritkán alkalmazhatta, a hiányon úgy segített, hogy tanítványait, a mikor csak tehetette, vitte ki a szabad természetbe és ott lépten-nyomon található élő példányok bemutatásával ismertette meg velők az állat- és növényvilágot. Ezen módszerrel nagyon megkönnyítette tanítványainak természettudományi tanulását és mellette megvolt az a megbecsülhetetlen haszna is, hogy ezzel rávezette őket az önálló buvárkodásra, melyet többen tanítványai közül szívesen folytattak későbbben is.

Rómer Flóris győri tanárkodása idejében ismerkedett meg Ebenhöch Ferencz, fiatal győregyházmegyei pappal, a kivel a kölcsönös rokonszenv és buvárkodni szerető hajlama mellett egymást hamar megértve, a legbensőbb barátságra lépett; beavatta őt a diplomatika mellett a szeretetreméltó tudomány és régészet alapismereteibe is. Így aztán szabad idejükben együtt barangolák be a környéket, a tényői erdős dombvidéket, majd a sik területet azon célból, hogy Győrvármegye növényeit megismerhessék és belőlök gyűjteményt állíthassanak össze, a melynek nagy hasznát vette Rómer az iskolában. Ezen utazgatás alatt nem feledkeztek meg a régi templomokról, főleg a lébényiről, melyen Rómer a régészeti építészetet tanulmányozni kezdette, a tudomásukra jutott régi kulturterületekről és kutatásuknak mindig volt némi eredménye, a melynek révén sikerült barátját a botanika mellett az archaeológiába is bevezetni és belőle buzgó régészt nevelni. Ezen buvárkodása és tanári teendői nem gátolák Rómer abban, hogy lelkének a műtörténet felé vonzódó hajlamát ne kövesse és ki ne elégítse; földolgozásra való anyagot találhatott Győrött és Pannonhalmán eleget. Rendjéhez való vonzalmánál és szereteténél fogva mégis elsősorban Pannonhalmára fordította tekintetét s annak egyik érdekes szobrászati tárgyát, Zudar László, pannonthalmi apátnak a XIV. századból származó domboruműves síremlékét tanulmányozza s róla szóló cikkét közli saját rajza kíséretében a tudománytárban. Ez volt első tudományos archaeologiai irodalmi zsengéje, mely nyilvánosan megjelent.

Irodalmi működése, még inkább természettudományi ismeretei és tárgyának helyes kezelési módszere révén előljárói előtt általánosan elismert kiváló szakember s a tanulóktól egyaránt nagyon kedvelt tanár hírében állván, nem sokáig maradt a győri gymnasiumi tanszéken, hanem magasabbra emelkedett. 1845-ben elnyeri a pozsonyi feltanodában (akademia) megüresedett természetrajzi tanszéket. Eddig idősebb tanárok kerültek ide; most ő egészen fiatalon, 30 éves korában jutott szülőföldjére vissza a nagy hírnévnek örvendő intézet tanári karába. Már ez visszatetszést szült s korosabb kollegái nem valami nagy lelkesedéssel fogadták körükbe a fiatal Rómer, ő azonban teljes erővel iparkodott a beléje helyezett bizalomnak megfelelni.

Mindjárt az év elején szomoruan tapasztalta, hogy az intézeti múzeum, melyet a természettudományban volt egykori tanára kezelt, nagyon „rende-

zetlen, elhanyagolt“, ki nem elégtő. Dolgozni, pótolni valója volt tehát elég. S ő „egész szünnapjai alatt mást se tett, mint rendezte és javította a készleteket“ — írja önéletrajzában.

A vidék legelső akadémijába eljutva, hová főleg Felsőmagyarországnak legelőkelőbb családjai küldték iskolába gyermekeiket, Rómer egész lelkesedéssel kezelé tanári működését. Nagy készültséggel tartott előadásaihoz utmutatása nyomán nagy fali képeket készíttetett egyes ügyes rajzoló tanítványaival és rajtok szemléltette tárgyát oly vonzó előadás mellett, melyet nemcsak tanítványai hallgattak szívesen, hanem mások is; nevezetesen az akadémiai jogászok, városi tisztviselők és az evangélikus liceum fizikusai seregesen látogatták mindaddig, míg Rómer ellenesei irigységből be nem tiltották. A ligetben saját költségére botanikus kertet létesített, hogy élő növényekkel tarthassa előadásait. A Győrött megkezdett és nagyon jónak bizonyult szokását, tanítványaival a szabad természetbe való kirándulásait még nagyobb kedvvel folytatta Pozsony szép hegyes tájain, mert a változatos vidék sokkal gazdagabb anyaggal jutalmazta meg fáradozását. Talált ritka növényeket, a bányákban ritka kőületeket, melyeknek közlése révén szellemi összeköttetésbe lépett a bécsi tudós körökkel. Megismerkedett és később bensőbb baráti viszonyban állott Petényi Salamonnal, a híres ornithologussal, a kitől megtanulta a madarak kitömésének mesterségét. Legkedvesebb tárgyából, a növénytanból szívesen tartott a nagy közönségnek nyilvános és egyes előkelő családoknál házi előadásokat, melyek mindig nagy tetszésben részesültek.

Akadtak azonban egyesek, főleg ellenséges érzületű kollegái között olyanok, kik Rómernek ebbeli buzgóságát, nyilvános tudományos szereplését, mint szokatlan jelenséget, melylyel annyi dicséretet aratott s magasztalásban részesült, nem helyeselték. Szemére lobbantották, hogy egész nap a múzeumban tartózkodik; gyakran megy a vidékre s viszi magával többnyire tanítványait is; továbbá hogy ezen kirándulásokról nem pontban tér haza a vacsora idejére, hanem későbbben s így a házi rendet zavarja. A dolog végre annyira kiélesedett, hogy ellenfelei magánál a főapátnál vádolták be őt s még néhány társát, ki aztán az egész ház előtt nyilvános megrovásban részesítette őket. A kapott dorgálást nagyon szívére vette Rómer és saját életrajzában azt írja: „Ezen percztől fogva minden kedvemnek a szerzetéhez vége volt.“ Utána sok dologgal föl hagyott, de a tudomány mezején való buvárkodással annál szívesebben foglalkozott, mert több szabad idővel rendelkezett, mint azelőtt.

Ezen időben teljesen a természettudományok művelésére adta magát. Az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésére eljár, a mikor csak mehetett, már azért is, hogy megismerkedhessék hazánk tudományos férfiával, az ország különböző, változatos vidékével, népével és a környék nevezetesebb műemlékeivel; ezeken a gyűléseken értesült korának természettudományi mozgalmairól és nevezetesebb vívmányairól; majd utóbb, mikor Rómer az

archaeologiai szakra tért át, alig van munkásabb tagja a gyűléseknek, ki előadásaival, munkáival nem egyszer tevékenyen közreműködött a gyűlések erkölcsi sikerében. Ezekből eléggé kitűnik, hogy Rómer minden kedvező alkalmat megragad, a mivel szellemi látókörét tágíthatja; így halad fokról-fokra előbbre, magasabbra és munkás tevékenységének legszebb eredménye: személyének országos hírneve.

Az 1847-iki tanév kezdetén váratlan magas kitüntetésben részesült, mely méltó elismerése volt a nagy hírnévnek örvendő tanári tevékenységének.

Az utolsó pozsonyi országgyűlés tartama alatt a városban tartózkodó József nádor családja részéről Rómer ama kitüntető megbízatást nyeri, hogy a középiskolai tanulmányokat folytató ifju József főherczeget a természetrajzi tárgyakból oktassa. Méltóbbat nálánál nem érhetett a fejedelmi választás. Feladatát fényesen oldotta meg. A természetbe való gyakori kirándulásaiival, szemléltető módszerével, majd önálló buvárkodásra szoktató eljárásával teljesen felköltötte fenséges tanítványának érdeklődését, ki nagy szorgalommal tanulta tárgyát; szeretetreméltó modorával pedig lelkületét nyerte meg. Ekkor vetette meg alapját ama benső ragaszkodásnak, melylyel a magas tanítvány szeretett tanára iránt viseltetett, melyet az idő és balsors nem semmisített meg, hanem inkább fokozott, mint azt József főherczegnek volt tanárához későbbben intézett meleg sorai: „Kedves Atyám Uram“ czimzéssel és „Váltig legőszintébb háladatos tanítványa József fhg“ aláírással eléggé tanusítják. A következő évben megkinálták Rómer a második nevelő állomásával a főherczegnél, de a haza veszedelme s szívében lángoló honszerelme nagyobb volt, hogysen e fényes állást elfogadhatta volna, hanem ment vagy a mint Rómer saját életrajzában említi: a haza parancsolt, — előbb önkénytesnek, majd rendes utásznak csaptam fel — és elhagytam a kolostort, a fényes udvari szolgálatot, mely évet élete legboldogabb szakának vall, — hogy a pozsonyi kaszárnnyában a magyar király katonái közé, közlegényképen beálljak.

Rómer mint katona idegen hangzású nevét megmagyarosította és mint Római végig harczolta az egész magyar szabadságharczot. Kezdte mint közlegény és mint kinevezett kapitány fejezte be katonai pályafutását. Említenem sem kell, hogy nem sokáig maradt közlegény, mert mihelyt a fegyverforgatást és más altiszti teendőket elsajátította, azonnal őrmester lett s mint ilyen lelkes főlhivást intézett a Pressburger Zeitung nov. 31-ki számában volt hallgatóihoz és a többi tanuló ifjakhoz, hazafias szavakkal buzdítva őket, hogy kövessék példáját, lépjenek be az első honvédzászlóaljba. Utána csapatával elhagyja Pozsonyt és Győrbe kerül. Folyik itt a munka, készítik a sánczokat és épen ezen munkálatok alkalmával kifejtett ritka műszaki tevékenységével nyeri el a tiszti bojtot; majd ritka bátorságával tűnik ki és kiment, mint a vidék helyrajzával nagyon jó ismerős, az ellenség közelédtével két, Győrről felejtett zászlóaljat az elfogatás veszedelméből.

A tiszai hadjáratban a 2. zászlóaljhoz nevezték ki főhadnagyi ranggal. Részt vett több ütközetben, épített és bontott hidakat, nem egy helyen sánczmunkálatokkal foglalkozik, majd a budavári ostromnál létrákon vezette föl a bécsi kapu közelében a vár falára embereit és kiváló vitézségének jutalmul kapitányi ranggal tanárnak nevezték ki őt a Ludovica akadémiához. Tanári székét azonban nem foglalhatta el soha. Katonai pályája Debreczenben, hol századát az orosz sereg szétverte, véget ért, — utána menekült. Elfogták és mint hadi foglyot Pozsonyba vitték s több havi fogság után katonai törvényszék elé állították, mely a tanuló ifjúsághoz intézett fölhívása és „a fegyveres zendülésben való részvétele miatt vasbilincsen töltendő nyolcz évi várfogságra” ítélte a hazájáért harczoló Rómaid. Bécsben, Olmützben és Josefstadtnban raboskodott, összesen öt évig szenvedett hazájáért és 1854-ben kegyelmet nyert. A fogságban részint komoly tanulmányokkal foglalkozott, így matematikával, mérnöki tanulmányokkal és francia nyelv tanulásával, részint kézi munkálatokkal tette változatossá és elviselhetőbbé különben nagyon is egyhangú fogsága idejét. Így elkészítette kartonpapírból josefstadti czellájának mását kicsike kis dobozalakban, melyben minden butorzatának hű mása látható; kívülről pedig ráírta összes fogolytársainak, összesen 107-nek a nevét, kik vele fogva voltak. Rajzolt és festett több képet, font halcsontból és lószőről csinos lánczalaku nyakéket stb. A felsorolt tárgyak voltak nevezetesebb készítményei, melyeket mint drága ereklyéket őriznek Pozsonyban Rómer vasbilincseivel együtt.

Rómer a fogságban is olyan derült, vig kedélyű volt, mint azelőtt. „Derülten élünk, — írja egyik Fraknóitól idézett levelében — elpusztíthatatlan jó kedvemből parányit sem vesztettem el. Megvan a legtisztább öntudatunk, hogy az emberiségnek szolgálatot akartunk tenni. — Nemes czélra törekedtünk. Nem tehetünk róla, hogy az erőszak elnyomott.” Társait, ha szükség volt reá, papi hivatásához hiven vigasztalta. Meggyőződéséhez, elveihöz sziklaszilárdan ragaszkodott s nem volt hatalom, mely elveinek föladása árán kegyelmi kérvény írására rá tudta volna venni, hogy így a fogságból kiszabadulhasson. Így mikor testvére erre fölszólította, határozottan visszatartotta azt és a következőket írja: „Elveimtől, miknek a lelki nyugalom megbecsülhetetlen javait köszönöm, semmi e földön nem téríthet el. Egykor Ferencz francia király mondá: Mindent elvesztettem a becsületen kívül. Én pedig elmondhatom: Mindent elvesztettem, de lelkiismeretem nyugalomát megmentettem... Ám porladjanak itt csontjaim... de azt, a mit te kiegészztelődésnek nevezesz, én pedig a legnagyobb becsstelenségnek tartok, többé ne említsd. Elég időm volt, hogy magammal tisztába jöjjek. Minél tovább állottam a magam ítélőszéke előtt, lelkem nemesebb részében, annál szabadabbnak érzem magamat. Ám kinozzák a testet, a szellem független marad. Te azt talán phrasisnak fogod tartani. Mily kevésbé tudod fölfogni a férfiut, ki a becsületességet minden egyébnél többre becsüli!” Igazi, mély meggyőződésű, jellemes hazafihoz illő szavak!

1854. április 4-én szabadon bocsátották. Pozsonyba ment, hol azután is rendőri felügyelet alatt állott. Szeretett volna ez alól szabadulni és külföldre távozni, de nem kapott utlevelet. Utóbb augusztus 4-én Pannonhalmára utazott, majd felsőbb helyről jött nyomás folytán Bakonybélbe került csöndes visszavonulásra, hol hat hónapig vezekelt, teljesen elzárva a világtól, böjt és imádság között töltötte idejét.

Bakonybélben kapta Szuborits Antal főhercegi udvar jószágigazgatójának levelét Pozsonyból, melyben fölszólítja, hogy vállalja el a nevelői állást fia mellett. Szívesen fogadta, de előbb a helytartótanácsához kellett folyamodnia, hogy a hivatalvesztés alól föloldozza s a följánlott állást elfogadhassa. Kérelmét teljesítették. Nevelősköndhetett, még pedig előbb Szuborits Antalnál, a következő évben (1856.) gróf Erdődy Károly családjánál. A két gróf fiúval: Rudolf és Istvánnal hosszabb ideig időzött a gróf varasdmegyei birtokán Novimarofban és gyakran tett kirándulásokat a szép Ivancsicza-hegységbe, hogy azt palaeontologiailag tanulmányozhassa. Kutatása nem remélt eredménnyel járt, több érdekes kövületet talált; a kénbányájáról híres Radoboj vidékét ő tette palaeontologiailag nevezetes lelőhelylé; a novimarofi helységhez közel fekvő remetineczi telepet, melyben érdekes ganoid-halkövületeket talált, legelőször ő hozta a tudományos világ tudomására.

1857-ben beteg plébános öcscséhez siet s halála után egy ideig ő gondozta a magyarkimlei hivek lelki állapotát. A község örömmel megválasztotta volna lelkipásztorának, de ezt, valamint a magyaróváriaknak plébánosukká való meghívását a hatóság megghiúsította. Erre aztán három évi kóborlás után visszatért a rendbe, a hol biztos otthont és megfelelő alkalmazást nyert a tanári pályán.

A főapát az időközben Pannonhalmára visszaérkezett Rómert legott alkalmazta s a községi gymnasiumhoz küldötte tanárnak. Bár Rómer rövid ideig, csak néhány hónapig tartózkodott itt, épen elég volt, hogy jól átkutathassa Köszeget és szép vidékét. Elemében volt, ha járhatott és vizsgálódhatott a szép természetben; ellenben naponkint eljárt Kőszeg szép műemléke: kath. temploma mellett a nélkül, hogy az iránt akkor valami különös érdeklődést mutatott volna. A műrégészethez való hajlama igazán csak később fejlődött ki.

1857-ben főapáti intézkedés folytán ismét Győrbe kerül, oda, hol egykor tanári pályáját megkezdte. A főgymnasiumban különböző tárgyakat adott elő; tanította a német nyelvet az első osztályban, a mennyiségtant az első és másodikban, kedvelt tárgyat, a természetrajzot az első, második, ötödik és hatodik osztályban. Heti óráinak száma első évben 18, később 15 volt, mert csak a II-ikban tanította a számtant. Ezen időben hivatalos teendői mellett a természetrajzi múzeumnak gyarapítása, a kor színvonalára való emelése képezte legfőbb gondját, annival inkább, mert egyik-másik rész,

főleg az állatvilág nagyon szegényesen volt képviselve a múzeumban. Hogy hamarabb célhoz juthasson, a vidék faunáját beszerezhesse, a helybeli lap, Győri Közlöny hasábjain : „Egy pár szó s illetőleg kérelem vidékünk vadászatkedvelőihez s egyéb természetbarátokhoz“ czim alatt fölhívást tesz közzé, melyben egy jól felszerelt vidéki múzeumnak a tanulóifjúságra, nemkülönben az azt látogató közönségre egyaránt kiható fontosságát és nemes, hazafias célját fejtegeti, hogy azt megvalósíthassa, a minden jóra áldozni kész közönségnek támogatását kéri. Esdeklő szava nem hangzott a pusztába. A Győri Közlönynek már a következő heti száma örvendetes eredménnyről ad hírt, „a terménytár azóta szép adakozásokban részesül.“ Épen akkor téli időszak, a vadászat ideje lévén, mindenfelől közlőről, távolról, még Horvátországból is érkezett zsákmány: emlős, főleg madár, közel félezer, melyeket aztán társával, Vinterkorn Sándor benczés tanárral és több tanítványával, kiket betanított a tömés mesterségébe, dolgozott föl. Akadtak egyesek, kik nagyobb adománnyal támogatták; így Dorner Ede megyefőnök kiváló ásványgyűjteménnyel, a bécsi állat- és növénytársulat igen szép és nevezetes növényekkel, a szentmártoniak által nagylelkűen ajándékozott 539 érmen kívül — melyek között 201 ezüst darab vagy — kedveskedett Fojtényi tanár ur is 80 darab magyar és római — nagyánt ezüst — pénzzel.“

Mindezekről ugyanazon lapban később öröm és hálaérzelmelek között tesz jelentést a nagy közönségnek és mond halás köszönetet a lelkes pártfogóknak; egyuttal megemlékezik a Komáromban nem rég eladott két hód példányról és sajnálatának ad kifejezést, hogy ismerősei közül valaki — visszatérítés fejében — meg nem vette azokat a muzeum számára, annyival inkább, „minthogy a hódok napról-napra gyérülván, maholnap hazánkban a nagyobb ritkaságok közé fognak tartozni.“ Valóban ezek voltak az utolsó példányok, melyeket vidékünkön ejtettek el. Keserű szemrehányását két hét múlva megismétli, midőn hallja, hogy a tőlünk nem messze fekvő Gönyőközség határában sikerült egyik szerencsés vadásznak több pelikánt (gödény) elejteni a nélkül, hogy egy példányt is kapott volna belőlök. A vadászokhoz való kérését tehát ezen alkalommal újra megismétli.

Később a nyári időszak alatt a cs. k. vallás- és nevelésügyi ministerium meleg elismerésétől, még inkább a téli időszakban elért fényes eredménytől föllelkesítve, nem lankadó buzgalommal folytatja a múzeum gyarapítását, gyűjt buzgó tanítványaival együtt bogarakat és más állatokat, melyeket a vidéken találhattak; szerez tengeri állatokat, hogy így pótolhassa az állatvilág egyes köreiben mutatkozó hézagokat a gyűjteményben. Ebbeli buzgóságának köszönhető ama fényes eredmény, mely táblázatos kimutatásban az évvégi iskolai Értesítőben olvasható.

Ime az elért eredmény:

Á l l a t o r s z á g b ó l

	Emlős	Madár	Tojás	Fészek	Hüllő	Hal	Csiga és kagyló	Rovar	Rák	Sugár- állat
1857. június végével volt	9	28	65	16	—	18	290	352	—	—
1857/8-ik iskolaévben szaporodott	33	498	128	12	10	21	174	579	29	22
Összesen	42	526	193	28	10	39	464	931	29	22

Növényországból

Ásványországból

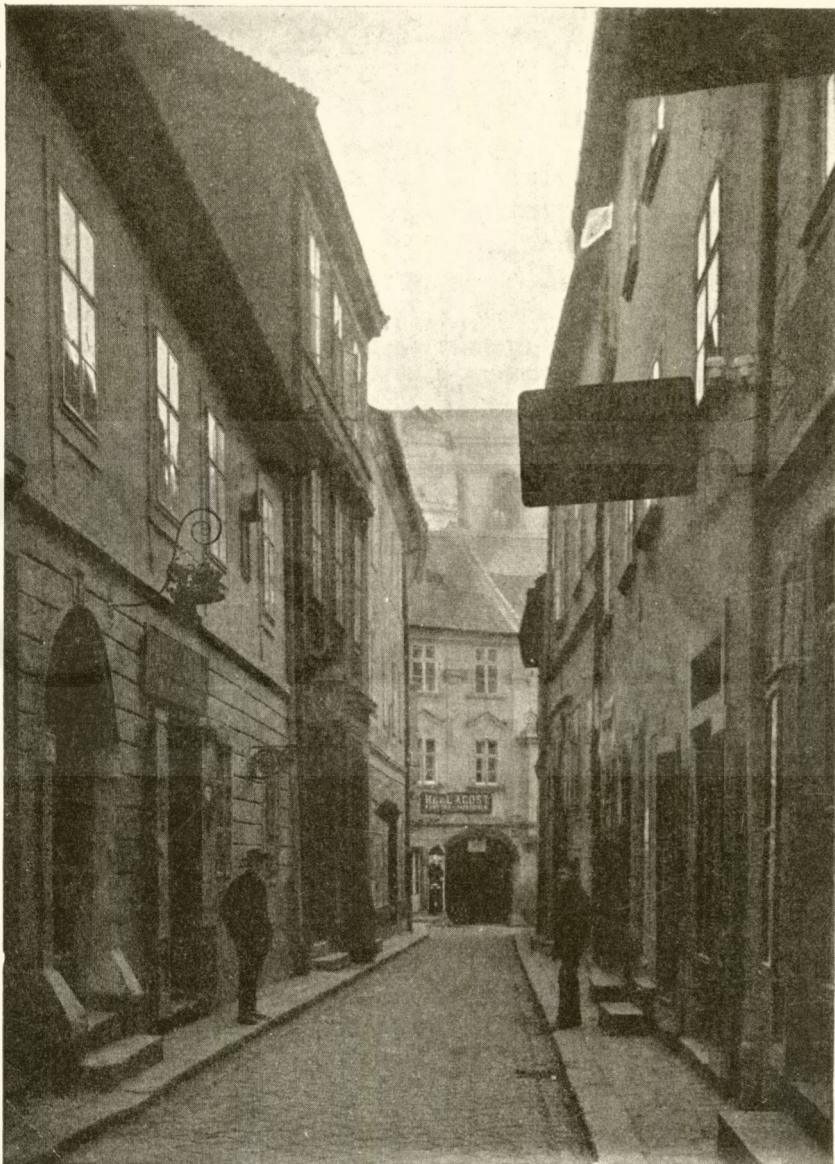
	Növény	Faminta	Ásvány	Kővület	Jegeczminta
1857. június végén volt	840	68	500	100	55
1857/8-ik iskolaévben szaporodott	512	—	290	154	30
Összesen	1352	68	790	254	85

Győr város ösrégi kulturterületen, egyuttal klasszikus talajon, a régi Arrabona helyén épült s így földje elég gazdag régi emlékekben. A régiségek, sirok mellékletei, melyek építkezések és egyéb földmunkálatok alkalmával eddig az ásó hegye elé kerültek, rendesen vagy megsemmisültek, vagy ha értékesek voltak, többnyire külföldre vándoroltak, ritkán maradtak meg hazai gyűjtők: Czech János, Milkovich Antal, Héderváry-Viczay és mások gyűjteményében. Ezentul ez az állapot is megváltozott. Az előbb említett iskolai Értesítőnek 1857/8-iki évfolyama tanuskodik erről; benne ugyanis a régészeti rovatban nemcsak régi pénzekről olvasunk, melyeket eddig is gyűjtöttek, hanem szerzett régiségekről és azok adományozóiról is s így előjáróinak engedelmével, saját buzgóságából megvetette alapját a főgymnasiumi régiségtárnak.

Közben a meteorológiának vidékünkön nagyon is elhanyagolt ágát karolja föl. „Észleljük az időjárás tüneményeket!” czim alatt fölszólítást intéz a Győri Közlöny 1858-ik év 27—28. számaiban a győrvidéki értelmiséghez, fejtegeti annak a földmívelésre nagyon is kiható fontosságát és egyben utmutatást is ad, hogy miképen végezzék észleleteiket; kéri őket, hogy figyeljék meg és jegyezzék föl naponkint a hő- és légsúlybeli változásokat; a növényvilágból egyes nagyon is közönséges és ismeretes növényeken a rügyfakadást, a levélfejlődést, a kivirágzást és a lombhullási időszakot; az állatvilágban a közleményben fölsorolt állatoknak első megjelenését, a költőzködő madaraknál azoknak megérkezési napját, ősszel eltűnésüket, el-távozásukat; a téli álmod alvó emlősöknél az álm kezdetét és tavasszal ébredésüket, szóval mindazt, a mi az időjárással összefügg. Utána maga jár elől jópéldával, mindjárt rendes meteorologiai megfigyeléseket eszközöl, példáját követi Pannonhalma és Bakonyból is. Az észlelt havi eredményeket: a győrit és pannonhalmit első évben maga közli a helybeli ujságban, később ugyanazt egyik szorgalmas tanítványa folytatja.

Füvészkertnek, parknak létesítése mindenkor kedves foglalkozása volt; ilyennek létesítése Győrött meg egyáltalán kiváló szükségnek mutatkozott,

mert a meglevő a város nagyságához sem elég nagy, sem elég szép nem volt; azért a kiáltó szükségbelin akart segíteni ama hosszabb czikkével,

Rómer Flóris-utca Pozsonyban.

melyet a Győri Közlöny 1858. évi 35. és 36. számaiban tett közzé. Mindent mérlegelve, legalkalmasabbnak találja a kívánt célra a Duna mellett fekvő városrétet mind nagyságánál, mind pedig közelségénél fogva. Terve elfoga-

dása esetén kész a nievellirozást elvégezni, tervet készíteni; megemlíti, hogy a Bájligetnek nevezendő kert földiszítéséhez szükséges fák, nemes bokrok és virágok beszerzése ügyében is megtette már a kellő lépéseket a bakonybéli apátnál, a szomszéd testvérváros, Pozsony polgármesterénél, a magyaróvári gazdasági intézet főkertészénél és ezek mind a legnagyobb készséggel ígérék meg ebbeli szives támogatásukat. Melegen pártolt tervét azonban a városi intézőség nem fogadta el, hanem helyette később a vásártéren bocsátott rendelkezésére 3025 négyszögölnyi területet azon célból, hogy azt, mint a győri sétányok gondozója, parkká alakítsa. Teljesítette, még pedig gyorsan, lelkes tanítványainak hathatós közreműködésével, izlésesen, különféle csemetékkel és fákkal beültetve, a sétálni szerető közönség igen nagy örömére. Ez volt az azóta átalakuláson átment Honvédliget.

Szivesen vesz részt a földmivelő nép javát előmozdító minden ténykedésben és csicsói hangulatos levelében melegen üdvözli gróf Waldstein János alsó-csallóközi birtokost, ki díjakat tűzött ki a lótenyésztés előmozdítására.

Egyéb nagy elfoglaltsága mellett azonban legnagyobb szorgalommal buzgólkodik kiváló szeretettel ápolt teremtménye, a győri főgymn. múzeum gyarapításán, keres, kutat, pótolja a hiányzókat, a közönség figyelmének ébrentartására ismertetést közöl róla, melyben serkent, buzdít és örömmel tapasztalja, — a mi a múzeum életét, fönmaradását mindennél jobban biztosítja — hogy a részvét iránta naponkint kedvezőbben nyilvánul mind az értelmiség, mind pedig a munkásnép között. Mindez örömmel tölté el, látva munkásságának fényes eredményét; ellenben a régészeti szakosztály még nagyon is kezdetleges állapotban volt. Hogy ennek is fejlődését, gyarapodását előmozdítsa, 1858. november utólján tartott tanári értekezleti gyűlésen az igazgatóság útján fölterjesztést intézett a magyar kormányhoz, kérvén őt, hogy utasítsa a községek előljáróit, hogy a netalán előjövő régiségeket jelentsék be neki; egyben arra kéri, hogy őrnek Rómer, őrhelynek pedig a győri főgymn. múzeumot jelölje ki, nehogy a régiségek elszórtan az enyészetnek tétessenek ki.

A tanári testületnek ezen kérelmét a cs. k. helytartóságnak soproni osztálya 1858. decz. 19-én 26.662. szám alatt érkezett leiratával kedvezőleg intézé el; utána a következő év 1859. jun. 6-án megérkezett a pannonhalmi főapát levele kíséretében azon okmány is, melylyel a műemlékek központi bizottmánya Rómer Flórist magyarországi levelezőjévé választotta és ezzel célját teljesen elérte.

A győri megyefőnök azonnal elrendelte, hogy a Győrvármegyében talált régiségek a múzeumba szállíttassanak be.

Ezzel azonban abbeli reménye, hogy régiségtára rohamosan gyarapodni fog, nem valósult meg, mert a közzétett fölhívásra egy emlék sem érkezett be a vidékről, még az sem, melynek beszállítását elrendelték. Nagyon valószínű, Rómernek alább közölt szavaiból határozottan következtethetni, hogy a gyűlölt osztrák kormány fölhívásának nem akartak engedelmeskedni.

Lassankint azonban ez a szomorú állapot is megváltozott.

A közönség figyelmének szóval és lapok útján történt ismételt fölhívása után mind többen és többen érdeklődtek a földből földszinre került régiségek után és nem engedték azokat elkallódní hagyni, hanem vagy behozták a múzeumba, vagy értesíték róla a múzeumórt. Így kerültek be Rómer távollétében a győri építkezések alkalmával a Vásártéren felfödözött római kripta-siroknak érdekes mellékletei: a legelső arrabonai emlékek a győri múzeumba. Ezek ismertetése alkalmával írja Rómer: „El kell szomorodnia a lelkes honfinak, ha meggondolja, mennyi érdekes régiség — mely a hajdan nevezetes arrabonai telep határaiban találtatott — elveszett vagy elhurczolatott, minthogy nem volt biztos hely, hol az effélék eltarthattak volna. Milyen régészeti múzeuma lehetne Győrnek, ha csak lelkes Czechünk idejétől fogva összegyűjtettek volna mindazon régiségek, melyek többféle sírokban fölfedeztettek. Most sem a helyeket nem ismerjük, sem a tárgyakat többé nem láthatjuk, mert a gyerekektől játékszerűl használtatván, összetörtetek. Azonban még most sem késő kezdeni, — inkább ma, mint soha.“ Majd néhány észrevétel előrebocsátása után így folytatja: „Uraim, mit az iskolai múzeumnak ajándékoznak, az az emberiségé, városunké és legközelebb saját gyermekeiké“, kik azokat tanulmányaik közben hasznukra fordíthatják.

Később a Városház-utczában (ma Rákóczi-utcza) találtak római kősírt, benne érdekes amphorát, mely ma is díszé a gyűjteménynek. Azonban erről, valamint egyéb talált sírokról és fölírásos kövekről akkor értesült már, mikor azokat részben vagy egészen földúlták és tönkretették: elég ok arra, hogy ismét szóljon és hangoztassa éles szemrehányását: „Hányszor kértem meg a közönséget . . . , szíveskedjenek engem minden ily találmányról tüstint értesíteni, hogy az ily emlékeket a szétrombolás előtt fölvehessem és tüzetesen leirhassam. Ha eddig a kormány kedvéért, mely ezt minden hatóságának szívére kötötte, nem akartuk tenni, tegyük saját tudományos jóhírlünkért és városunk régi állapotja kifürkészhetése tekintetéből.“

Mindezeknek meg volt a hatása. Gyűjteménye helyből és vidékről — mint azt rövid közleményei, hálanyilatkozatok tanúsítják — örvendeten gyarapodott. Közben a Győri Közlönyben hozzá intézett régészeti kérdésekre felel; nevezetesen Lippert építésznek a bécsi középponti bizottmány közleményeiben napvilágot látott és helyeseknek talált jelentése után ismerteti és néhány észrevétellel kibővíti a győri püspökvár földalatti építményeit, az ugynevezett „török pinczét“, mely minden kétségen kívül a XIV. századból származik; utána keményen kritizálja a mult századoknak romlott izlését és magasztalólag írja le a régi fényébe, góthstilbe visszaállított püspöki házikápolnát, a kápolna számára stilszerűleg készített lámpát és a nagyon csinos kelyhet, melyhez egy nem rég Vaszáron, a püspök egyik birtokán talált ezüstpénz-lelet szolgáltatá az anyagot.

1860-ban összeköttetésbe lép Észak-Amerikában buvárlkodó hazánk-

fiával, Xantus Jánossal, azon célból, hogy tőle amerikai állatokat kaphasson. A kapott kedvező válasz, nemkülönben fölsorolása Amerikában ama gyűjtőknek és intézeteknek, melyek készek egyes magyarországi fajokra nézve Rómerrel csereviszonyba lépni, nyomban arra készítette intézetünk buzgó őrét, hogy kérő és buzdító soraival a győrvidéki vadászatkedvelőket ismét fölkeresse a Győri Közlönynek mindenkor rendelkezésére álló lapjain.

Kérelmének most is volt némi foganatja. A különböző oldalról bejött nyers anyagot elkészíti; majd utána, mivel a régi földszinti szűk és kevésbé száraz helyiség nem képes a növekvő anyagot többé befogadni, más helyiségbe hurczolkodik. Az intézet II. emeletén nyer tágas termet és vele összefüggő két kisebb szobát s ezekben rendezi be teljesen új butorzatban gazdag gyűjteményét, még pedig a teremben a természetrajzi anyagot, a két kis helyiségben a régiségeket, melyeket a győri római sirokból talált, vagy Győr környékéről, főleg Koronczóról kapott, vagy bakonyi útjában különböző helyeken gyűjtött össze. Később Kicsindről, Esztergommegyéből is szerzett érdekes régiségeket a bronzkorszakból.

A Rómer-féle régészeti gyűjteménynek nevezetesebb darabjai:

A kicsindi lelet: 2 drb bronz csüngődísz, 2 drb spirálisan menő s két végén tekercsben végződő bronz kartekercs és kalaposfejű bronztü, csavaros szárral és rajta ráhuzható hüvelytokkal. Bronzkorszaki. — Cserépveder Gyirmótról, mely hatalmas méreteivel tűnik ki. Szintén bronzkorszaki. — Néhány kelta-urna, melyek között a dinnyés-pusztai tűnik ki szép körkörös külső díszítményeivel. Az akkori közfölfogás szerint mindezek a barbár korszakból származtak.

A római időszakból nevezetesebbek: a győri kősirban talált agyag-amphora, melynek hengerded testén, szőlőlugossal körülvelt jobb- és balmezején bacchans-alakok láthatók domboru kivitelben. A vidékiek közül kívánnak a csetényi (Veszprémmegye) festett edények csinos alakjaikkal. Koronczóról 2 drb római mécses; egyiken SEXTI fölirat, a másikon „sárkány” díszítés.

A későbbi (ujabb) korból: néhány kőedény 1659-ből, 1686-ból, 1740-ből, 1741-ből, 1766-ból és 1785-ből. Ostyasütővas 1565-ből. Négy drb viaszkép, melyek a halált, ítéletet, poklot és mennyországot remekül ábrázolják. — Csizmadia-czéh artikulusai. Izsó Miklós szobrásznak pásztor ábrázoló szobra.

Az új, rendezett múzeum 1860. május 29-én nyílt meg először a nagyközönségnek. Az 1860-iki iskolai Értesítő a következő fényes eredményről tesz tanubizonyyságot: emlős 57 drb, madár 687 drb, tojás 308 drb, fészkek 35 drb, hüllő 24 drb, hal 61 drb, csiga és kagyló 677 drb, rovar 1236 drb, rák 45 drb, sugárállat 30 drb és csontváz 10 drb; növény 1925 drb és faminta 243 drb; ásvány 929 drb, kövület 379 drb és jegeczminta 97 drb. Olyan tekintélyes mennyiség, melyre szerzőjük méltán tekinthetett örömmel s benne a természeti tárgyak, főleg az emlősök és madarak, melyek preparálásuk tekintetében ugyan a mai mértéket nem ütik meg, kiváló számmal szerepelnek.

A közönség, a mikor csak alkalma volt, mindig szívesen látogatta a gazdag gyűjteményt, de megnézte a múzeumőr kalauzolása mellett rendkívüli időben is; később a rendes látogatást a győri vásári napokkal kapcsolták egybe, hogy a vidéki közönség is megtekinthesse.

Rómer Flóris 1859-ben a nagy szünidőt tudományos utazásokkal tölti el. Régebben tett ígéreténél fogva először is még pozsonyi tanárkodása idejében megismert és szeretve tisztelt régi jó barátjához, az országosan ismert Ipolyi Arnoldhoz megy Zohorra, hogy vele töltendő néhány napi kölcsönös eszmecserével ismereteit gyarapíthassa és régészeti törekvéseire kellő utmutatást nyerhessen.

Utazásáról és szerzett tapasztalatairól aztán győrvidéki régi barátjához, Ebenhöch Ferencz koronczói plébánoshoz intézett s a Győri Közlönyben is megjelent leveléből értesülünk s ebből az eleven színekkel megírt sorokból szinte láthatjuk: mily nagy érdeklődéssel tanulmányozza Ipolyinak szakmunkákban gazdag könyvtárát, gyűjtött kelta és még eddig másutt seholsem látott quad-régiségeit és feszült figyelemmel hallgatja a hozzájuk fűzött magyarázatokat. Megtekinti a gazdag pecsét-, czimer- és okmánygyűjteményt; majd a helybeli templomot vizsgálják meg; utána átrándulnak Szentgyörgyre és a templom és kriptájának részletes megtekintése után a toronyban levő régi harangokra kerül a sor — egyik 1400-ból, a másik 1460-ból származik s fölírataikról másolatot véve, mennek Pozsonyba, hogy hazánk egyik a maga nemében legkiválóbb egyházát, a hajdani magyar plebániát tanulmányozhassák a szent Ferencziek templomához épített szent János kápolnájával együtt. Mindent alaposan, töviről-hegyire átnéztek s a magyarázatok, melyekkel Ipolyi, a mester, a látottakat kísérte, nagy hatással voltak Rómerre, a tanítványra, mint szokta volt ezentul magát nevezni Ipolyihoz intézett leveleiben. Eddig a régi műemlékekkel édes kevesettörődött. „Naponként — ugymond — haladtam el vagy töltöttem órákat (Köszeg) régies templomaiban, gyakran kerülgettem várainak tornyait, ódon bástyáit a nélkül, hogy azokat különös figyelemre méltattam volna.”

Ezentul, Ipolyi példájától föllelkesítve és megértve azoknak műtörténeti fontosságát, fokozott érdeklődéssel vonja tanulmánya körébe azokat, mint azt mindjárt bakonyi tanulmányi körutjában tapasztaljuk.

Zohorról gazdag tapasztalatokkal megrakodva, visszaérkezett Győrbe, hogy a korábban történt összebeszélés révén társaival: a botanikussal, a bogarak gyűjtőjével és a geologussal találkoзва, együtt induljanak azonnal tovább a Bakony tudományos kikutatására, a melyet Swabenau lovag, soproni cs. k. helytartó tanácsos erkölcsi támogatásával, előfogatoknak engedélyezésével nagyban előmozdított. Azonban egyik társa már ekkor Trencsénmegyébe utazott, a másik gyengélkedése, a harmadik sürgős teendői miatt nem mehetett s így utoljára is magára maradt, egyedül utazott a Bakonyba.

Dunántulnak eme szép, erdős hegyvidéke eddig majdnem teljesen ismeretlen volt a tudományos világban; amit tudtak vagy hallottak róla, az nem állott másból, mint szegény legényeinek hirlapilag eltorzított zsványkalandjaiból; illő volt tehát, hogy a Bakony természeti kincseivel kellő méltatásban részesüljön, „mely télen — ugymond — ugyan borzasztó s az egész világtól elzárt, nyáron azonban édenneé átváltozó. — Összejártam szép hazám majd minden megyéjét, többnyire gyalog, sokszor lóháton, igen ritkán kényelmes uri fogaton, bámultam két izben a Mindenható szép világát a fölhőkön túl emelkedő lomniczi csúcsról épen úgy: mint az Alföld határ nélküli — leirhatatlan benyomású pusztán, melyeken majd térdigérő sárban, majd övemet haladó Tisza-kiöntvényekben gázolván, a pusztai betyár buvóhelyein sem prédát, sem vadat, hanem a szeretetreméltó tudomány kedves magzatit keresém föl. Láttam Erdély tájképileg gyönyörű fensíkjaait, a Balaton összehasonlíthatlan tempéjét, a Mecsek terményekben dús, szépségekben gazdag vidékét; de szívem csak vissza és visszacsalt ifjúkori ábrándaim színhelyére, — megkedvelt Bakonyom ismerős rengetegei közé.”

Meg is jelent szünnapjaiban sokszor a Bakonyban, gyakran üdülés kedvéért, most azonban komoly munkával elfoglalva, megismerni a Bakony természeti kincseit, történelmi emlékeit és teljes odaadással, lelkesedéssel végzi földadatát. Nem egészen 60 nap alatt bejárt 42 négyszög mérföldet, meglátogatott több mint 100 falut és pusztát; megvizsgálta mindenütt a templomokat; fölкусzott a tornyokba és lemásolta a régi harangoknak föliratait; megtekintette a régi kulturtelepeket, kastélyokat és várromokat; gyűjtött mindenfelé állatokat, növényeket, kőzeteket és kővületeket; szerzett régiségeket és különböző korbelt pénzeket. Nem volt olyan eső vagy zivatar, a sziklás vidéken természeti akadály, mely visszatartotta volna attól, ahol valami érdekeset látni vagy szerezni reménylett. Maga részére sohasem koldult, a múzeum részére, ha látott valami érdekeset, mindenkor fölemelte esdeklő szavát, hogy a tárgyat megkaphassa. Behizelgő kérésének volt foganatja, a magyar ember szívesen odaadja régiségeit a múzeumoknak; de az odaigért tárgyak között sok volt olyan, főleg a magával nem hurczolható nehezebb kőemlékek (római föliratos kővek), melyek a győri múzeumba — nem tudni, mi okból — sohasem kerültek.

A bejárt vidéknek emlékeit a gyűjtött tudományos anyaggal együtt aztán földolgozza, még pedig nem szakszerűleg, szigoruan tudományos formában, hanem népszerű modorban, Ebenhöch Ferencz barátjához intézett „Szünnapi levelek“ alakjában, melyekben a tudományos dolgok mellett beszél a magyar vendégszeretetről, a magyar konyha kiválóságáról, a bakonyi pusztai életről, a vidéki lapok fontos szerepéről, vidéki fogadókról és utakról; gyakran elmélkedik hazai, társadalmi és iskolai ügyek fölött; rajzolja a magyar tudós siralmas helyzetét, a néptanítóknak szerepét, a népre való befolyását; közli kalandjait, mikor majd zsványnak, majd kőfaragónak, majd pedig zöld doboza miatt kintornásnak nézték; nem feledkezik meg azokról

sem, kik foglalkozását ócsárolták. Azért barátim — ugymond — csufoljatok bátran ócskász-, ódondász-, avatagár-, cserépszaglász-, harangász-, nyuzár- vagy akármilyen gér- és gáznak, én avval mitsem törődöm, sőt nagyobb dicsőségnek tartom, mintha kártyás, iszákos, henye naplopó, tékozló, szélcsapó és más efféle dísznevekkel tisztelnétek meg; gondoljátok ki a cifrább-nál-cifrább régi vagy új elnevezéseket, — de aztán csak ki a kincsekkel is — adjátok a közintézeteknek mindazt, mit becsülni ugysem tudtok, mit nem sokára, mint szemétre valót, ugysis ki fognátok dobni.“ Mindig a közügy lebeg szeme előtt, s a szerint dicsér vagy korhol, a mint valaki azt szívesen szolgálja avagy elhanyagolja. Kutatásainak eredményét eleven stílusban, mindenki által érthető módon adja elő s a mit közléses belőle „Szűnnapi levelek E. F. k . . . i lelkész barátomhoz“ címe alatt a Győri Közlönyben, mindenki szívesen olvassa. Utána a közérdeklődés fokozására közli ugyanott magyar fordításban barátjának dr. Kornhuber G. A. tanárnak, „A Bakony földtani tekintetből“ című tanulmányát, melyhez csatolja a magáét a közleményben előforduló kövületekről, különösen a Tihanyi-félszigetről jól ismert kecskekörmökről. Utána nemsokára, látva a nagy érdeklődést, kiadta külön kötetben. 1860. május havában jelent meg Rómer első tudományos munkája: A Bakony, mely oly meleg fogadtatásban részesült, hogy néhány hónap múlva már a második kiadásról kellett gondoskodnia.

A legelső nagyobb művével elért anyagi sikerhez járult nemsokára az erkölcsi elismerés is. Kedves barátja, Ipolyi Arnold tevékeny közreműködése folytán a M. Tud. Akademiának természettudományi osztálya megválasztotta október 9-én tartott nagygyűlésén Rómer levező tagjának. Székfoglaló értekezését: „Magyarország földirati és terményi állapotáról a középkorban“ 1861. jun. 17-én tartotta meg. Tanulmányában az okmányok tömegéből vett adatokkal iparkodik fölűntetni hazánk hajdani állapotát, „milyen állapotban vevék át a magyarok az őslakóktól e szép hazát és mit csináltak századról-századra belőle. Több példával világosítja meg azt, hogy egyes vidékeknek földirati és természetrajzi képe hat-hét század óta alig változott észrevehetőleg, míg itt-ott a régi tájképre alig lehet ráismerni. Értekezésében aztán közli mindazon állat- és növényneveket, melyeket a régi okmányokban talált s a melyek tanúsága szerint olyan helyeken is magyarok laktak, a hol jelenleg azoknak semmi nyoma.

Ez volt utolsó természettudományi értekezése, melyben méltó helyet foglalt el a történettudományi is. Ezentul teljesen a történet- és régiség-tudománynak szentelte életét, annál is inkább, mert az Akademia is az archaeologiai bizottságba választotta be, hogy ezen a még nagyon ismeretlen téren folytassa ernyedetlen kitartással párosult kutatásait.

Simor János győri püspök a nagyseminariumban keresztény régészeti tanszéket állít s arra 1860. okt. elején Rómer Flórist nevezi ki tanáru, ki azonnal megkezdé előadásait a keresztény archaeológiából a növendékpapoknak, hogy némi régiség-tani ismeretekkel lépjenek ki szent hivatásuk mezejére.

Ugyancsak Simor János püspök anyagi támogatása mellett 1861-ben indítja meg barátjával, Ráth Károly akademikussal a *Győri történelmi és régészeti füzetek*¹ című tudományos vállalatát, melyben nagyon is különféle tárgyakkal foglalkozik. Így ismertet bűvárkodásai közben felfödözött műemlékeket,² római tárgyakat, a pannonhalmi régiségtárat, ismételve boszorkánypereket, Kesző és Győrsziget 1592-iki helyrajzát, régi énekeket, Hunyadi Mátyás miseruháját és az 1565-ből származó ostyasütő-vasat, melyet Milkovics János földbirtokostól kapott a múzeum számára ajándékul; közöl régi orvosi rendeleteket, czimereket, pénzt és érdekes ötvösműveket: a bőnyi reform. egyháznak XII—XIII. századbéli poharát (rajzzal) és a németjárndorfi még hiresebb szentségmutatót (monstrantiát, rajzzal), mely tiszta gót stilben szerkesztett remek kivitelével nemcsak az országban vált nevezetessé, hanem a külföldön is. Kiad okmányokat, máskor előszót ír hozzájuk, vagy figyelemztetést közöl az oklevélten kedvelők számára. Megemlékezik a középkorbeli halászatról, mely mindenkoron kedves foglalkozását képezte a magyar népnek. A győri történelmi és régészeti füzetekben közli legelső tanulmányát a győri káptalan könyvtárában található Corvin-codexről; ugyancsak itt adja ismertetését egy másik hasonló példánynak, melyet a Nemzeti Múzeumban fődözött fel; ugyanitt hozza a közönség tudomására azon codexet, a mely Pannonhalmáról került egykor ugyanoda és valaha a legelső pannonhalmi főapát, Tolnay Máté számára készült 1515-ben.

A Vasárnapi Ujságnak már 1860-ban lett rendes munkatársa s közöl benne Ipolyi Arnoldhoz intézett régészeti levelek czime alatt érdekes győri emlékeket; így a győri káptalannak nagyon nevezetes óriási antiphonáléját, a Héderváry kápolnát, a székesegyháznak síremlékeit³ és emlékfeliratait, — közben a szentandrászi régiség (aquamunile) magyarázatát. 1861. június 27-én volt tanítványa, később honvédtársa, Limbeck Ferdinánd volt honvédfőhadnagy sírja fölött mond gyászbeszédet.

Ezen terjedelmes irodalmi működése mellett pontosan teljesíti tanári kötelmeit és városi törvényhatósági bizottsági tagsággal járó teendőit, melylyel 1861-ben ruházták föl polgártársai (megye és város), kitüntette vele a lelkes hazafit, a kiváló tanárt és fáradhatatlan bűvart és szorgalmasan részt vesz a városi bizottsági gyűléseken mindaddig, míg el nem kerül az ország szívébe, a rég óhajtott Pestre, mely vágya 1861-ben ment teljesezésbe.

¹ Belőle kisebb-nagyobb közök után 16 füzet (1—4 kt.) jelent meg és 1869-ben megszűnt.

² A győri székesegyházat. Régibb templomok ismertetése czime alatt: az oroszvári románszakú templomot, bányhidai románkorú oldalajtót és tarjáni románkorú kőfaragványt. Kinisi Pál és Kamicházi Horváth Márk sírköveit Nagyvázsönyből, árpási templomot a prépostság történetével, mely külön is megjelent.

³ Ezek: Miklós czeretei püspök sírköve, Morosini Péter és gróf Schwartzberg Adolf sírírásaik. Két prépost egy síremléken. Balásfianum. Berdóczy György órkanonok, mint a Custodiatus második fölépítője 1648-ban.

Rómernek távozása Győrből nagyon is vegyes érzelmeket keltett a győri közönségnél. Egyrészt örültek nagyon, „hogy a tudományos, lelkes hazafi és honvéd érdemei méltó elismeréséül“ az akademiánál megüresedett levéltárosi díszes állásba helyeztetett, másrészt sajnálták s érzékeny veszteségnek tarták távozását Győrből, hol a megnagyobbított sétatér, honvédliget betöltetése és a helybeli múzeum fölállítása körül nagyon sokat fáradozott. De Rómer ment, hogy a hazának, a hazai tudományosságnak még több szolgálatot tehessen. Díszes állása anyagilag nem volt fényes; évi tiszteletdíja 300 váltó forint volt, alig valamivel több, mint a mennyit benczés tanár korában élvezett, de örömmel fogadta ezt is, mert ezentul teljesen kedvencz tanulmányainak élhetett.

Az akadémia kéziratárának kincseit nem csak őrizte és rendezte, hanem értékesítette is a tudomány nem csekély hasznára. Lakásán egész kis diplomatikai iskolát rendezett be, a hol nem egy lelkes növendéket avatott be a régi okmányok olvasásának gyakorlatába. Ebbeli működését azonban nem sokáig folytathatta zavartalanul, sorsa is hamarosan jobbra fordul azzal, hogy volt tanítványának, dr. Mészáros Ferencz helytartósági titkárnak közreműködésével sikerül a pesti kir. kath. főgymnasium élére jutnia és mint direktor 7 évig vezeti kellő tapintattal az intézetet, színvonalát folyton emelve. Tantárgya itt is a természetrajz volt, a melyet három osztályban adott elő szemléletileg, gazdag gyűjteményének kellő fölhasználásával; gyűjteményét később az intézetnek adományozta.

Ezen korszakban az akadémiai archaeologiai bizottság legfőbb feladatának tekintette, hogy hazánk műemlékeit megismerje. Ezen a téren már eddig is történt némi kutatás, főleg akkor, mikor a Bécsben 1853-ban fölállított hivatalos archaeologiai bizottság: a műemlékek föntartására és közzétételére szervezett központi állami bizottság működését megkezdte s utána hatáskörét hazánkra is kiterjesztette. Ezen időben több szakember (Eitelberger, Heider, Sacken, Bock) kereste föl Magyarországot és ámulattal vették észre, hogy korunk „a középkorban és a renaissanceban ép oly belterjű műveltséggel birt, mint nyugati szomszédaink“, mint azt a fönmaradt és általuk ismertett nagyszerű templomok és épületek tanúsítják. Azonban nemzeti becsületbeli ügy volt, hogy műemlékeinket ne idegen tudósok földözék föl és halásszák el a vele járó dicsőséget, hanem saját tudós szülöttei kutassák föl; épen azért az akadémia hazafias kötelességének ismerte, hogy ezen föladatot teljesítse. Megkezdte Ipolyi Arnold, annak nyomdokain haladva folytatta Rómer Flóris. Igaz, hogy Rómer hivatalos iskolai teendői mellett évközben nem mehetett, ilyenkor fönmaradt szabad idejét Pest közvetlen környékére tett tudományos kirándulásokkal vagy otthon archaeologiai buvárlatokkal töltötte, de a nagy szünidőben ment, utazott, alig volt az országnak olyan része, melyet be nem járt volna. Az akadémia anyagi támogatása mellett megkezdte 1861-ben s folytatta 1862—63-ban a Vértesben és a Bakony-nak még eddig föl nem tárt részében tudományos utazását, bejárta Zalavár-

megyét és érintette kis mérvben Vasvármegyét, nemkülönben 1862-ben Nógrád vármegyét is, hol Kubinyi Ferenc fölszólítására 14 napig időzött és tanulmányozta a megyében előforduló régi várakat, templomokat és azoknak fölszereléseit.

Utazásai alatt gyűjtött gazdag tudományos készletét előbb Ipolyi Arnold-hoz intézett levelek alakjában közli a Vasárnapi Ujságban a nagyközönséggel, később a hivatásbeli szakférfiakkal az orvosok és természetvizsgálók 1863-ki vándorgyűlésen Pesten, a hol az archaeologiai szakosztálynak nemcsak jegyzője, hanem tevékeny előadója is volt és mint ilyen „Zalavármegye középkori építményei és azok jellemzése” című becses értekezésével vonta magára a közfigyelmet. Eme dolgozatában, bár nem ő volt az első szakértő, ki azon vármegyében régi műemlékek után kutatott, mégis 39 román és 24 csúcsíves olyan templomról ad értesítést, a melyeknek létezéséről mitsem tudtak eddig a magyar tudományos világban.

Egész szenvedélylyel gyűjtötte utjában mindenfelé a régi harangok tudományos ismeretéhez, a magyar harangtudományhoz szükséges adatokat, valamint a régi templomok falain belül előfordulni szokott falfestményeket, melyek között a zalai utjában felfödözött a XIV. századból származó vele-méri (Vas-m.) és turnischai (Zala-m.), továbbá a velők egykoru, ugyanazon művésztől, Aquila Jánostól származó tótlaki és mátyánczi (ma: Martonhely) képek szép színezetüknél és művészies kivitelüknél fogva ezen kor legnevezetesebb falfestményei közé tartoznak az országban.

Ezen tudományos bújárkodása közben 1863-ban, mikor nagynevű országos férfiak¹ a magyar nemzeti múzeum reformja ügyében tanácskozássra gyűltek össze, az országos hírű Rómer Flóris mint szakértő vett részt abban és végezte az értekezők jegyzőit teendőit nagy lelkesedéssel, abban a reményben, hogy üdvös hatása nem fog elmaradni. Még háromszor jöttek össze, minden évtizedben egyszer anélkül, hogy a múzeum ügyét sikeresen előmozdították volna, mint Hampel J. tanúsítja. Bécsből szintén több kitüntetés érte ezen évben; így kinevezték a „k. k. Unterrichts-rath” tagjának, mely állásában folyton az iskolák magyarságáért küzdött; továbbá a Bécsben székelő műemlékek állami központi bizottság magyarországi tagjának. Hogy ezen tisztséget milyen odaadó lelkesedéssel szolgálta, bizonyítja nemcsak eddig kifejtett buzgó tevékenysége, zalavármegyei tudományos kutatása,

¹ A nemzeti múzeum ügyében a kir. helytartótanács által 1862-ben kinevezett bizottságnak tagjai voltak: gr. Andrassy György elnök, b. Sennyey Pál, gr. Waldstein János, gróf Zichy Edmund, b. Eötvös József, Somssich Pál, Kubinyi Ágoston és Ferencz, Lukács Móricz, Rómer Flóris, Szalay László; a helytartótanács részéről Korizmicz László, a kir. államtitkársági hivataltól Herlein Károly. A bizottság működését megkezdte 1863. jan. 15-én és jan. 24-én fejezte be. Intézkedett a még be nem sorozott okmányok és könyvek rendezéséről, hogy mielőbb a közönség rendelkezésére álljanak, az új pénzgyűjtemény és föliratos kövek elhelyezéséről, képek beosztásáról, a személyzet szaporításáról, új szekrények beszerzéséről és az épület kijavításáról. Megállapította az évi kiadást, mely körülbelül 60,000 frt. volt.

hanem azon számos útja, melyet az ország különböző részeiben, majd minden szünidejében vagy évközből is tett, valóságosan, mint maga mondja: „bolygó zsidó” szerepét játszotta. „Jöni és menni, egyedüli kívánságom. Legjobban szeretem azt, ki nem tartóztat, ha csak a hely műkincsei le nem tartóztatnak. Rövid az élet — nekem sok évet kell pótolnom.” (Vas. Uj. 1863. 346. 1.) Sok volt a tennivaló; legfőbb vágya volt, hogy a haza műemlékeit megismerhesse és tudományos műveiben a haza művelt közönségével s a külfölddel megismertethesse. Így 1864-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók marosvásárhelyi gyűlése alkalmával a város régiségeit s a reform. egyház mellett álló régi kápolnának falfestményeit tanulmányozza, 12 nap mulva meg már Haas Mihály szatmári püspök meghívására Feketeardón időzik Ugocsavármegyében, hogy annak templomát és ritka, nevezetes falképeit tüzetesen megvizsgálhassa. 1865-ben szülőföldjén bújárkodik és utána Pozsonynak gazdag műemlékeiről irt nevezetes monographiájával lepi meg a falai között vándorgyűlésüket tartó orvosokat, természetvizsgálókat és archaeologusokat.

Később pedig, mikor meghallja, hogy nagyon sok régiséget ásnak föl Ószőny helyén feküdt hatalmas római városnak, Brigetionak területén, rögtön siet az őszi hűvös napokban oda, a hol már annyszor megfordult, keres, kutat és ment, a mi megmenthető, hogy el ne pusztuljanak: fölíratos köveket és bár törött, de elég szép és nagy kőszobrokat, 2 drb Aesculapiust és 1 drb Mercuriust, melyeket aztán „Az újabb időben Ószőnyön kiásott római régiségek” (Arch. Közl. VI. kt.) czimű értekezésében ad tudomásul a világnak. S így tesz évről-évre, ha hivatalos megbízásból nem időz külföldön, kutat a haza különböző részeiben: Csanádon, hol szent Gellért-féle templom helyét nézi; utána Sopron, Kőszeg és Szombathely emlékeit tanulmányozza, majd a Maros mentén halad kelet felé, megjelenik 1868-ban a Történelmi Társulat gyűlése alkalmával Kolozsvárott és sajátkezűleg hámozza le társainak: Hampel József és Pap Márton uraknak páratlan türelmével a kolozsvári templom egyik kápolnájának freskóképeit takaró vakolatot, föltárja annak érdekes képsorozatát, melyek a XIV. századból származnak. Erdélyből visszatérve a Nagyalföld egy részét vizsgálja át és tanulmányozza műemlékeit; innen siet Egerbe, hogy az orvosok és természetvizsgálók gyűlésén az archaeologiai szakosztály jegyzői teendőit végezze. Mindezt teszi 1868-ban, tisztán műemlékek tanulmányozása czéljából. És otthon Pesten hasonló munkásságot fejt ki az archaeologia terén, annak különféle ágazataiban még akkor is, mikor mint főgymn. director sok hivatalos dolga mellett csakis főnmaradt szabadidejét szentelhetette a régészet ügyének.

Mindjárt 1863-ban, mikor az archaeologiai bizottság volt előadója, a kanonokká kinevezett Ipolyi Arnold székhelyére, Egerbe költözött, Römer Flóris lép helyébe és szerkeszti az Archaeologiai Közleményeket. Mint előadó 10 évig viselte ezen tisztséget az archaeologiai bizottságban és szokott buzgó tevékenységével nemcsak juttatott szaktudást, hanem élénk érdeklődést,

hanem kint magában a társadalomban is. Így gondoskodott róla, széleskörű ismeretségénél fogva könnyen tehette, hogy legyenek az ország különböző részeiben a régi emlékek iránt érdeklődő ügybuzgó társai, kik a napfényre kerülő minden egyes leletről értesítsék; ezen leveleket rendszeren felolvasta a bizottsági üléseken, tartalmukat pedig közölte hivatalos kiadványában. Agitálásával szerzett a régi ismert kulturtelepeken lelkes bűvárokat, kik ásatásokat végeztek, vagy mint gyűjtők álltak be Rómer buzdítására, hogy a régiségeket megmentse az elkallódástól vagy a teljes megsemmisüléstől.

Ezen időben különös kedvvel foglalkozott Mátyás király könyvtárából származó példányok fölkutatásával és ismertetésével. Ezen ügyben sokat levelezett a bel- és külfölddel, nem sajnálta a fáradságot, nem riadt vissza Európa legnevezetesebb városaiba való utazástól sem, hogy bűvárkodásával adatait gyarapíthassa; így megfordult Olaszországban, Német- Francia- és Oroszország fővárosaiban levő könyvtárakban, Ausztriát nem is említve, és bárhol jelent meg, figyelmét mindenkor kiterjesztette a régi codexek között netalán előforduló Corvinákra s így anyagkészlete folyton gyarapodott. A fölszínre került Corvinát rögtön és nagy örömmel jelezte a napilapokban; azoknak részletes leírását pedig különféle folyóiratokban közölte, így a Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben, az Akadémiai Értesítőben, Akadémiai Évkönyvekben, Könyv-Szemlében és Vasárnapi Ujságban. Végre az Akadémia 1876-ik ünnepélyes közgyűlésén előadást tartott róluk és örömmel jelentette, hogy 97 Corvinát ismer és egyuttal indítványozza, hogy az Akadémia létesítsen a híres Mátyás-könyvtárról oly munkát, mely a nagy királyhoz, a nemzet-hez és magához méltó legyen. Ilyen munka azonban még eddig nem látott napvilágot.

A Corvinák kutatása mellett nagyban dolgozott az archaeologiai szak-tudomány terén; legelső sorban az „Őskori műrégészet“ kézikönyvén, melynek fontosságáról meg lévén győződve, az 1863-iki bizottsági ülésen megpendített eszmét megszokott buzgóságával és kitartással iparkodott megvalósítani.

Már a zalavármegyei műemlékek kutatása közben jónak látta rövid vonásokban közölni (Vas. Ujság 1864. év. 355. l.) a régi műemlékek ismerető jeleit, melyeknek hasznát örvendetesen tapasztalta: mennyivel inkább olyan munkának, mely az őskori régészet alapelemeit is magában foglalva, szóval és rajzokkal kellő fölvilágosítást nyújt mindazoknak, kik leletek birtokába jutva, a kellő szakképzettséggel nem bírnak. Három évig vajudott az ügy, míg végre a bizottság a kellő anyagi eszközök előteremtése s a képek dúczaínak összegyűjtése után a kívánt mű: Műrégészeti Kalauz (I. rész) megjelent, melyben Rómer a keresztény kor előtt való régiségeket tárgyalja, a különféle barbár és római műemlékeket fejtegeti, kiemelve azokat, melyek elég gyakran és mindenfelé találhatók az országban.

Kívánsága, hogy az egyszerű, mindenki által megérthető nyelvezettel megírt kézikönyv a hazai közönség körében minél jobban elterjedjen: tel-

jesült. Ma már a ritka munkák közé tartozik és céljának tökéletesen megfelelt, mert mindazt nyújtotta, a mit a hatvanas évek elején az őskorról tudtak és azt úgy adta elő, hogy a mű olvasásával és rajzaival a kezdő laikus is könnyen fölismerhesse a hazai őskori emlékeket, melyek véletlenül keze ügyébe kerülnek. Méltán üdvözölte tehát Ipolyi Arnold meleg szavakkal a mű megjelenését és joggal mondhatta, hogy ilyen jól megírt munka párja még a külföldi szakirodalomban is kevés van. És ha nézzük a munka megjelenése után az archaeologiai tudomány föllendülését, joggal mondhatjuk, hogy teljesedett a kézikönyv kiadásának második célja is, az, hogy „a hazai műkincsek kutatása, megismerése és megőrzése minél nagyobb kiterjedésben elérjék.”

A régi magyar harangokkal s általában a régi bronzöntő-művészet körébe tartozó egyéb tárgyakkal: ágyukkal, keresztelő kutakkal a hatvanas évek első felében, mióta 1859-ben barátjával, Ipolyi Arnolddal a pozsony-szentgyörgyi templomnak 1400 és 1460-ból származó érdekes régi harangjait tanulmányozta, sokszor foglalkozott; utazásaiban, bármerre megfordult az országban, mindenütt fölhuszolt a tornyokba, megtekintette a régi harangokat, hogy azoknak hangjáról, nagyságáról, alakjáról, fölíratairól és diszítményeiről a szükséges adatokat megszerezhesse. E mellett 1862-ben Magyarország papjaihoz, néptanítóihoz és harangöntőihez intéz lelkes fölszólítást, kérve őket, hogy a községükben netalán előforduló régi emlékeikről a magyar harangtudomány megírásához szükséges adatokat vele közöljék; közben több ízben értekezik régi fölírtos harangokról; majd 1865-ben „ultimatum“-ot bocsát ki, melyben komolyan kéri „a főt. papságot, a vidéki kántor, rektor, segédtanítókat, a kik mindeddig oly botrányos hátralékban vannak, szíveskedjenek a legközelebbi két hét alatt régi harangjaik fölírásairól másolatot venni, miután az eddig összegyűjtött anyag tizedrésze sem annak, a minek széles e hazában lappangania kell, s miről hiteles adataim vannak, mivel több megyéből fiókomban még egyetlen egy ismertetés sincs.”

Ezen komoly fölhevésre újra szerez néhány érdekes adatot, melyeknek leírását örömmel közli a Vasárnapi Ujságban (1865. 634. lap); azonban a harangokról szóló mű nem jelent meg, mint szomoruan jelzi, egyedül azon okból, mert úgymond, „munkám ha kijön is, nagyon hiányos leend, mert meg vagyok győződve, ha az egész országot faluról-falura be nem barangolom, Magyarország érdekesb harangjainak nagyobb részét ki nem adhatom.”

Az Akademia archaeologiai bizottságának hivatalos kiadványában, az Archaeologiai Közleményekben, melyet 1863-tól kezdve maga Römer szerkesztett, egymásután közli kisebb-nagyobb tanulmányait, melyek a régiség-tudomány különböző ágaiba tartozó tárgyakkal foglalkoznak. Így mindjárt a szerkesztése alatt megjelent III. kötetben szól — a római castrumok általános jellemzésének előre bocsátása után, a körülményekhez képest elég részletesen — a Keszthely mellett fekvő fenéki római várról, adja rajzát is, az

őszönyi (Brigetio), óbudai (Aquincum) és vele szemben a Duna balpartján álló Trans-Aquincum erődökről, röviden érintve a többit is, melyek a római uralom idejében Carnuntum és Aquincum között feküdtek. Utána ismerteti a Nemzeti Múzeum és egyesek birtokában levő középkori keresztelő medencéket; közül 56 drb római kiadatlan pannoniai föliratot, melyeket utazgatásai alatt gyűjtött össze. A következő IV. kötetben a föliratos római emlékek közzétételét folytatja; majd a Buda környékén fölásott római sirokról és érdekes tartalmukról értekezik, majd a két hazában (Magyarország és Erdély) talált arany műemlékekről ad áttekintést, részletesebben leírva a szarvasszói (Máramarosm.) aranykincs diszített darabjait: lemezes tekercseket, karpereceket, félholdidomú lemezeket, rovátkás karikákat és gyöngyöket, melyek a bronzkorszakból származnak (V. kt.). Ugyanezen (V.) kötetben ismerteti a bakonyszombathelyi nagy, 2890 ezüst pénzdarabból álló éremkincset, mely Nerótól első Philippusig negyvenegy személytől tartalmazott kisebb-nagyobb számmal pénzdarabokat. Ezen folyóiratban közli az archaeologiai bizottság nevében a magyar földmivelő néphez intézett és köztük 4000 példányban szétosztott fölhívását (VI. kt.), melyben kéri őket, hogy a földmunkálatoknál előjövő leleteket a Nemzeti Múzeum számára megmentsék. „Magyar régészeti krónika“ czime alatt közli évenként az ujságokban és folyóiratokban leírt hazai leleteket, a múzeumnak küldött ajándékokat, építészeti műemlékeket, melyeket vagy személyesen látott, vagy hiteles uton jutott tudomására. „Adalék a magyar régészeti irodalomhoz“ czime alatt hozza azon ismertetéseket, értekezéseket a régészetből, melyek az ország különféle folyóiratában, ujságaiban napvilágot láttak.

Archaeologiai Közleményekben jelent meg nagyobb értekezése a „Barlangokról, nevezetesen a magyarhoni lakott barlangokról“, melyben szól az emberek első tanyáiról, az önként kínálkozó barlangokról, melyek az embereknek lakásul, erődül szolgáltak, nem ritkán temetkezési helyül is; végre részletesen azokról, melyeket a keresztény korszakban egyházi czélokra szenteltek és mint remetelakok, szent hajlékok Olasz-, Spanyol-, Francia-, Németországban, Ausztriában és hazánkban is több helyen találhatók; ilyenek nálunk szerinte a szalkai és zabori barlangok Nyitra vármegyében, a zebe-gényi Hont-, bakonybéli Veszprém- és főleg a tihanyi Zalavármegyében, a hol a lakások mellett nem hiányoztak a kápolnák sem, melyekben a remeték ájtatosságukat végezték.

Ezen kiváló irodalmi munkássága közepett a magyar országgyűlés figyelme is reáirányult s ama nem várt megtisztelő fölszólításban részesíti, hogy vállalja el 1873-ban a párisi világkiállításra küldendő magyar műemlékeknek őri tisztségét. Rómer szívesen, örömmel fogadta e kitüntető bizalmi állást és legott hozzáfogott a munkához. Személyesen válogatta ki a Nemzeti Múzeum legbecsesebb darabjait: az ő- és bronzkorszakból ama emlékeket, melyeket a külföldi tudományos világban kevésbbé vagy éppen nem ismertek s hazánkat legjobban jellemeztek; a kelta és római uralom kor-

szakából a legbecsesebb darabokat; a középkorból a múzeumnak fő büszkeségét alkotó remek ötvösműveit, a sodronyzománczos emlékeket, melyek méltó föltünést keltettek s egyuttal kiváló fényt, világot árasztottak a régi magyar ötvösművészetre hazánkban.

A kiállított tárgyak általános elismerést arattak; a sikert nagyban fokozta Rómer élénk francia magyarázatával és ügyesen szerkesztett francia katalógusával, melyet a kiállított tárgyakról közzétett.

Részt vett az ősrégészeti kongresszuson, a hol a nagy kedvvel gyűjtött magyarországi őskori emlékekről értekezett nagy tetszés mellett. Kedvező alkalma volt itt megismerkedni a külföldi szakférfiakkal, kikkel aztán szellemi összeköttetésben maradt későbbben is. Így lett az országosan ismert nagyhirű régész, Rómer lassankint európai hírűvé, a kit a szaktársak általában jól ismertek, vele sürűen leveleztek s a kit végre elég gyakran föl is kerestek állandó otthonában, Pesten, hogy a gondozása alatt álló gazdag Nemzeti Múzeumot megtekinthessék és tanulmányozhassák annak becses emlékeit.

Viszont Rómer, míg Párisban tartózkodott, élt a kedvező alkalommal, tanulmányozta a francia főváros nagyszerű műemlékeit, a Louvre mesés kincseit, melyeknek nagy hasznát vette további tanulmányaiban.

Az 1868-ik év eléggé nevezetes Rómer életében, ekkor nevezték ki a régiségtanból rendes egyetemi tanárrá. Mint egyetemi magán-, utóbb mint egyetemi rendkívüli tanár már eddig is tartott a régiségtanból néha előadásokat és élénk előadásaival, szemléltető módszerével az archaeológiára való rátermettségét fényesen bebizonyította. Ugyanezt tanúsítják tanítványainak magasztaló visszaemlékezései, még inkább az új tudománynak ama apostolai, a kik az ő lelkes előadásain és példáján föllelkedve, az archaeologia buzgó munkásai lettek. Ugyanezen évben tünteti ki a király is, a királyi tanácsosi czimet, a bécsi kiállítás után pedig a vaskorona-rendet adva neki irodalmi működése és egyéb téren szerzett érdemei méltó elismeréseül.

Mindez csak újabb buzdításul szolgált, hogy Rómer még fokozottabb mértékben szolgálja Magyarországon az archaeologia ügyét, annyival inkább, mert egyetemi tanárrá való kineveztetésével megvált a pesti kir. kath. főgymnasiumtól, a sok hivatalos teendővel járó igazgatói állástól és minden idejét kedvelt tudományának, a régészetnek szentelhette.

Ezen időtől kezdve olyan bámulatraméltó munkálkadást fejtett ki, mely korábbi tevékenységét messze fölülmulta, mint azt az 1868-ban az ország különböző helyein végzett tudományos ásatásai és kutatásai, a történelmi, régészeti és természettudományi gyűléseken való szereplései és előadásai, különböző tárgyakról megírt cikkei, melyek a Századokban, Egyházi Lapokban, Külföldben, Vasárnapi Ujságban és Hazánkban megjelentek, eléggé bizonyítják; ezek mellett nagy buzgalommal vezeti az Arch. Bizottság nagy-

számú teendőit, szerkeszti a Győri Történeti és Régészeti Füzeteket, megindítja a Régészeti Bizottság nevében, az Akademia anyagi támogatása mellett, az Archaeologiai Értesítőt; nincs a régészeti társulatnak ülése, melyen ne szerepelne; így mindjárt a februáriusi ülésen hosszabb előadásban ismerteti a Tokaj-hegyalján, Pécs környékén és Erdélyben talált kőkorszaki emlékeket, máramarosi és dunapentelei leleteket; a márcziusi ülésen tett jelentést b. Nyáry Jenő pilini ásatásairól, bemutatja Ebenhöch Ferencz koronczói plébános gazdag, őskori gyűjtését és Budavárának 1591-iki látképét; júniusban ismerteti ugyanott Kelecsényi József nyitramegyei, Lelóczky Tivadar beregmegyei, Haan Lajos békésmegyei és Marosy János kisbér-vidéki régiségeit. Munkálkodik az Akademiában és a Corvinák ügyében végzett további vizsgálódásairól ad számot és tart emlékbeszédet elhalt régi, jó barátja és győri szerkesztő társa, Ráth Károly akademikus fölött. Mindezt 1868-ban végzi, mint azt munkásságának szemlélője, Hampel József tanúsítja.

Sőt a következő 1869-ik évben, mikor Érdy János múzeumőr megérdemelt nyugalomba vonul, Römernek munkaköre még nagyobbodik, mert, mint arra legméltóbb, ki eddig is rendkívül sok szolgálatot tett a Nemzeti Múzeum régiségosztályának, ő lett utódja és végzi ernyedetlen buzgalommal és férfias kitartással a múzeum összes ügyeit. Amint átvette muzeumőrségi hivatalát, legott hozzáfog és újjárendezi, utána megírja magyarul és németül annak kalauzát, végzi a sűrű levelezést bel- és külfölddel, szóba áll a napnak minden részében mindenkivel: szegénynyel, gazdaggal egyaránt, ki régészeti ügyben hozzá folyamodik; gyűjti az ország minden részéből a régiségeket s gazdagítja velök múzeumát, mert annak folytonos gyarapítása, európai színvonalra való emelése: legfőbb törekvése, mindenkori óhaja.

S ez „így megy évről-évre“ mindaddig, míg Budapesttől 1877. decz. havában meg nem válik; közben fönmaradt szabad idejében folyton dolgozik, írja nagyobbzsabású műveit, melyek 1868 után láttak napvilágot.

Az Archaeologiai Értesítő, mely időrendben legelőször megjelent, — az első füzet 1868. nov. 15-én hagyta el a sajtót, a legnevezetesebb irodalmi vállalata közé tartozik, melynek megteremtésével Römer elévülhetetlen érdemet szerzett, s nagyon előmozdította a hazai archaeologia fölvirágzását az országban mindenfelé; mert gyakori megjelenésével a maga idejében tájékoztathatta a nagy közönséget ama mozgalmakról, melyek a régészet terén uralkodtak; tudományos cikkei mellett, melyek legtöbbször, főleg kezdetben a szerkesztő tolla alól kerültek ki, közölte a legújabb leleteket, ásatásokról való közleményeket és leveleket; hozza az arch. bizottság munkálkodásáról szóló híreket és tudományos műveket, néha ismertetésükkel együtt, bel- és külföldről. A régi magyar és római különféle emlékek, pecsétek, czimerek és pénzek ismertetése mellett nagy gondot fordít a történelem előtti, ugynevezett barbár leletekre, különösen a kőkorszaki tárgyakra, ezek között is főleg a Nagy-Alföldön szétszórta előjövő obsziidián-eszközökre: késekre, borotvákra, lándzsahegyekre, nyilcsúcsokra stb., melyek Hegyaljáról, az

obszidiánnak természetes magyarországi lelőhelyéről terjedtek szét az őskorban az országnak nagyon sok tája felé. Mellékesen megemlékezik lapjában az iparról és műiparról is, fájdalommal említve ezen a téren való hátramaradottságunkat s minden törekvése oda irányult, hogy hazánk javát ezen a téren is előmozdítsa. Folyton küzd az olvasók közönyössége ellen, s minden alkalmat megragad, hogy a nagyközönséget a régiségek megóvása, megmentése és fölkarolása nemes ügyének megnyerje, serkent, buzdít, dicsér, ahol látja a törekvést és buzgóságot; lapjában szívesen közöl vidéki leletekről szóló leveleket és rövid ismertetéseket, sőt serkenti, buzdítja kartársait ilyenekre; örömmel nyujt fölvilágosítást ott, ahol kezdő létükre nehézségekkel küzdenek; mert ezzel is a közérdeklődést mozdítja elő és nevel írói gárdát a gyűjtőkből, akikre nagy szükség vala.

Valóban, ha folyóiratának megindításakor volt is oka az olvasók és írók közönyössége miatt panaszkodni, később közkedveltségnek örvendő lapja egyre jobban terjed s az írók közül is mind többen sorakoznak melléje, már azért is, mert a legnépszerűbb József főherceg, volt kedves tanítványa, jár elől jó példával, aki az alcsuthi kertben végzett ásatások alkalmával talált emlékekről több nagybecsű levéllel és saját rajzával mellékelt tudósításával tisztelte meg lapját és vele az Archaeologiai Értesítő olvasó közönségét. Ekkor írja Rómer: „Tudom, hogy nemcsak hazánk régészei, de minden tudományos férfi is büszkeséggel látja azon főherceget tevőleges munkakörünkbe lépni, kit a legmagasabb bizalom, a magyar honvédség élére állított.”

A vidéken is észlelhető mindenfelé az országban az ébredés, az archaeologiai föllendülés, mint azt a sok helyen található lelkes gyűjtők tanúsítják, kik a vidéken lelt tárgyakat összeszedik, megmentik; kik fölvilágosítják a népet, hogy a napfényre jutott emlékeket össze ne zuzzák, a földbe vissza ne hányják vagy külföldre ne hurczolják, mint az értékes tárgyaknál eddig szokták tenni s ezzel az országot nagyon sok érdekes műemléktől megfosztották; sőt akadnak nem egy helyen olyan lelkes férfiak is, kik a régiségekért anyagi áldozatok hozatalától sem riadnak vissza: lakóhelyük környékén rendszeres tudományos ásatásokat végeztetnek.

Mindezekben Rómernek és lapjának, melyben a szerkesztő folyton serkentette, buzdította olvasó közönségét, nagy része és érdeme volt.

Másik még nagyobb és nevezetesebb érdeme Rómernek a vidéken sok helyen létesített történelmi és régészeti egyesülettel kapcsolatos múzeumnak megalapítása. Nagyon jól tudta, a nem épen ritka esetekből eléggé sajnosan tapasztalta, hogy a gyűjtemények nagyon gyakran elkallódtak gyűjtőik halála után; azért egész szenvedélylyel törekedett arra, hogy régészeti egyletek és múzeumok létesüljenek, főleg olyan helyeken, melyek gyakori leleteikkel váltak nevezetessékké. Így alapította Rómer a győrit, később a pozsonyit; keresztény múzeumnak Budapesten való föllállítása érdekében cikkez a Religio című lapban, utóbb lelkes hangú fölszólítást intéz az ország primá-

sához és a püspöki karhoz ugyanazon ügyben; múzeum föllállítására buzdítja a fővárost, a mely később meg is valósult Aquincumban. Rómer buzgólkodására, tevékeny tanítványainak kitartó fáradozásával egyik múzeum a másik után létesül az országban; így a szabolcsi, békésmegyei, a Kassán föllállított felsőmagyarországi, gödöllői, tiszafüredi, vasmegyei, bihari és fehér-megyei múzeum-egyesület és múzeum, melyek közül egyik-másik ma már vilóságos tárháza a tudományos kincseknek, büszkesége a vidéknek.

Ezek után méltán és teljes joggal írhatta Rómer: „Ha a támadó egyleteknek és a gyarapodó vidéki múzeumoknak, a sok vidéki levelezőnek nem az Értesítő a főrugója, biztatója — akkor mindezek a csodák, a mesék országába valók“ (Arch. Ért. VI. kt. 60. l.).

1869-ben megjelent több kisebb-nagyobb cikke mellett, melyek régi műemlékekről (góth templom alapjai Ó-Budán, tatárfalvi templom, ereklyetartók, római sarcophág, óbudai ásatások eredménye) vagy éremleletekről (alsólendvai és solmári római lelet) szólnak, nevezetesen azon ismertetése, melyet Domonkos fehérvári prépostnak a lambachi benczéskolostor könyvtárában őrzött díszes, mondhatni művészies kivitelű breviariumáról közöl a Magyar Sionban, egyuttal saját lapjában és a Századokban képből közli ama czimert, melyet a könyvben talált és Domonkos prépostnak származására nézve kér fölvilágosítást a hazai történetirőktől.¹ Ugyanezen évben tesz nagyobb tudományos utat, megtekinti Olaszország világhírű múzeumait, vizsgálja azok szervezetét és berendezkedéseit, hogy azután azokat, a meny-nyiben czélszerűeknek mutatkoznak, a magyar nemzeti múzeum régiségosztályában is érvényesíthesse.

1870-ben Nagyszebenbe utazik az erzsébetfalvi nagy bronzlelet ügyében s onnan Kertze rándul, hogy a régi apátságnak templomromjait megvizsgálhassa; majd utóbb Horvátországban és Fiume környékén kutat, megjelenik a magyar orvosok és természetvizsgálók fiumei gyűlésén s a kikötőváros régiségeiről és a magyar sírhalmokról tart előadásokat.

A hetvenes évek elején nagyon érdeklődik a magyar nemzeti viselet multja iránt; ekkor közli lapjában Weiss Kostumkunde című munka bírálatának egy részét, ama sorokat, melyek az orosz, lengyel és magyar nemzeti viselet multjára vonatkoznak és hozzá eme megjegyzést fűzi: „Ideje lenne már egyszer, hogy mi e tekintetben tisztába jöni iparkodjunk és ne kénytelenítettünk külföldiektől octroyáltatni magunknak szabályokat.“ (Arch. Ért. 2. kt. 174. l.) A tárgy fontosságát fölismerve, ezentul egyre behatóbban foglalkozik fölvetett kérdésével, tanulmányozza ezen szempontból a régi falfestményeket, képes codexeket, különösen a nagybecsű bécsi képes krónikát, régi sírköveket és szobrokat és ebbeli tanulmányának eredményével foglalja el 1872-ben rendes tagsági helyét az akademiában.

¹ A vitás kérdést Pauer J. püspök és akademikus oldotta meg, egyik akadémiai föl-olvasásában kimutatva, hogy Kálmánczay volt a nevezett prépost.

A háziipar föllendítésén sokat fáradozott, népipari termékeket: régi himzéseket, varrottasokat stb. korábban is gyűjtött mindenütt, a hol csak megfordult a hazában; 1872-ben pedig, a mikor a miniszterium őt és Xantus Jánost bízta meg a következő évben tartandó bécsi világkiállításon a magyar népipar szervezésével, fölosztva az országot egymás között, egész hévvel gyűjtötték a népipari czikkeket mindenfelé és nagy gyűjteményt hoztak össze, melylyel a kiállításon méltó elismerést arattak. Ezen gyűjtemény később a népipari múzeumnak alapját képezte.

A kiállításon különben Rómer egyéb tekintetben is szerepelt, a háziipar-osztály (XXI.) nemzetközi bíráló-bizottságában mint megválasztott tag működött s ő írta meg a bizottság jelentését, mely német nyelven jelent meg. Utána a király a III-ad osztályú vaskorona-renddel tüntette ki.

Sokat tett és agitált elhanyagolt műiparunk érdekében, valamint a rajz-oktatás fejlesztése körül is, mint azt kisebb-nagyobb czikkei és Telepi Károlylyal rendezett iparművészeti kiállítása tanúsítja.

Mindig nagy előszeretettel foglalkozott Rómer a főváros multjával és régi emlékeivel, nem egy izben hozott érdekes adatokat napfényre; 1873-ban pedig A régi Pest czimmal egy kötet munkát adott a rohamosan fejlődő fővárosnak multja iránt érdeklődők kezébe, melyben vázlatosan szól Pestnek régibb történetéről és középkori épületeinek csekély maradványairól; telekkönyvi és más jegyzőkönyvekben fönmaradt adatok alapján részletesebben ama korszakról, mely Pestnek a töröktől való visszafoglalása és a XVIII. század közepe között végbement s a mely mintegy Pest ujjászületésének képét tárja elénk és eddig kellőleg méltányolva nem volt. A bőséges anyag és Pestnek 1758-ban készült térképe mellett érdekes adatokat találunk benne a telkek áráról, a házak számáról, a lakosok foglalkozásáról s a mennyire a vezetéknevekből, a születések és halálozások számából következtetni lehet, a lakosok nemzetiségéről és azok számáról is.

Másik nagy műve, melynek anyagát legnagyobb részben Rómer gyűjtötte és időnkint az Archeologiai Közleményekben közölte, ama díszes kiállítású, 1873-ban megjelent munka, melynek czime: „A magyar nemzeti múzeum római föliratos emlékei“; francia nyelvű szövegét Desjardins Ernő, párisi tanár írta, Rómer pedig a vallás- és közokt. miniszter meghagyásából magyarította, bővítette és külön pótlékkal kiegészítette, hozzátehetem még a szakférfiak egybehangzó véleményét, hogy a mű nagy előnyére sok helyen, mint a szövegben sűrűen található jegyzetek tanúsítják, javította is.

A munka az első nyomdai mű hazánkban való megjelenésének négy-százados évfordulóján (1873.) jelent meg fényes kiállításban, 61 képes táblával és egy térképpel kapcsolatosan, eddig szokatlan díszben, méltólag komoly tartalmához, amely nagybecsű anyagával fényt, világosságot áraszt a rómaiak pannoniai uralmára, a lakók vallására, műveltségi állapotára és társadalmi helyzetére, nemkülömben az itt állomásozó katonaság elosztására is. Rómer ezzel nem fejezte be e téren való ebbeli kutatását, hanem szor-

galmasan folytatta tovább és néhány év múlva újra tekintélyes föliratos anyaggal lép föl, melyet az Arch. Közlemények 1876. és 1877. évfolyamában közölt a X. és XI. kötetben.

A következő nagyobb szabású munkája 1874-ben látott napvilágot; czime: „Régi falképek Magyarországon.” Ebben a művében, Ipolyi nyomdokain haladva, Rómer 102 templomnak falfestményeiről szól, melyeknek nagy részét ő fedezte föl és ismertette meg a nagy közönséggel.

Rómer, mint fentebb láttuk, már tanuló korában és később is rendszeresen gyakorolta a rajzot, kellőleg kezelte az ecsetet is és így mint jeles szakértő nemcsak hű és pontos leírását adja a templomi képeknek, hanem szakszerűleg meg tudja bírálni; sőt sok helyen, ahol csak lehetséges, összehasonlíttja azokat a rokon külföldi vonatkozású képekkel, s így művét annál teljesebbé, becsesebbé teszi. A képeknek tárgya többnyire bibliai, de elég gyakoriak az ősmagyar időben különösen tisztelt szenteknek, főleg magyar szenteknek, ezek között is leggyakrabban a kiválóan hős, lovagias szent Lászlónak életéből vett jelenetek, melyek azonos fölfogásban, rokon modorban készültek. Ebből Rómer méltán egy előmintának létezését és változó színezés és kivitel szerint egyes vidékeken szereplő magyar festészeti iskolának fönnállását tételezi föl. Ilyent a meglevő anyag szerint kettőt különböztet meg az országban: egy nyugoti, Aquila mester iskoláját és egy északeleti, szathmárit, melyeknek papi és világi tagjai, kik ismerték a régi hazai hagyományokat, készítették a környék templomainak festményeit a XIII—XIV. században. A képek mellett nem feledkezik meg Rómer az érdekesebbeknek mutakozó templomokról sem, adja azoknak alaprajzát, kiváló építészeti részleteit, történelmét, szóval mindazt, ami műtörténetileg valóban megörökítésre méltó.

A sok kisebb-nagyobb cikke mellett, melyek a hazai régi templomokról, téglaeépítészetről, fatemplomokról szóltak és különböző folyóiratokban láttak időnkint napvilágot, 1876-ban ismét más 107 régi, a tudományos világban nem ismert hazai templomnak leírását adja az Arch. Közlemények X. kötetében, melyeket az ország különböző részeibe tett utazásai alatt gyűjtött össze.

1875-ben pápai fölmentéssel kilép Rómer a szent Benedek-rendből és volt tanítómestere, Ipolyi Arnold beszterczebányai püspök veszi föl saját egyházmegyei papjai közé.

Ugyancsak Ipolyi előterjesztésére 1876-ban megkapja a jánosii czimzetes apátságot, amelynek régi, rozzant román templomát Rómer földözte föl egyik gömörmegeyi útjában, ő írta meg történelmét és végre közadakozásból, leginkább pedig sajátjából Storno Ferencz híres műépítész tervei szerint díszesen, stilszerűleg helyreállította.

A praehistoria emlékei iránt Rómer, mint a természetrajznak volt tanára, mindig kiválóan érdeklődött; a Nemzeti Múzeumnak ilynemű kisedd gyűjteményét őrsége alatt folytatott rendszeres ásatásaival is egyre gyarapította

róluk számos alkalommal irt és értekezett különböző gyűléseken; Grázban a magyarországi leletekből kiállítást rendezett; tanulmány céljából az országban és külföldön is utazott, jelesen 1874-ben Észak-Németországban és Dániában járt azon célból, hogy ezen területeknek gazdag őskori gyűjteményét láthassa és tanulmányozza, megtudhassa, hogy azok mennyiben egyeznek meg a magyarországi leletekkel, mikben különböznek és vannak-e közöttük átmenetek. Mindezeket azért tévé, hogy itthon és külföldön a talajt és a közvéleményt előkészítse a Budapesten nemsokára tartandó ősrégészeti kongresszusra. 1875-ben a stockholmi gyűlésen lépett föl indítványával és javaslatát a nemzetközi ősrégészeti kongresszus elfogadta. Utána a leginkább Rómer vállaira nehezedő óriási föladatot: az ország minden részéből gyűjtött több ezer darabból álló kiállítást, hazánknak a praehistorikus leleteket föltüntető térképét, rendezést, szervezést stb. ügyeket a legfényesebben oldotta meg. Másfél évig dolgozott társaival egyetemben lankadhatatlanul, hogy a kiállítás minél érdekesebb, tanulságosabb legyen, hogy a kongresszus külföldi tagjainak tetszését minél jobban megnyerje. Sikertült. Mikor 1876 szeptember 9-én a nemzetközi kongresszus a múzeum nagytermében ünnepélyesen megnyílt és itt a főtitkári teendőket végző Rómer beszámolóját fölolvasta, mint Hampel írja: a nemzetközi hallgatóságnak lelkes riadó tapsa volt ernyedetlen munkásságának legszebb jutalma.

Az ezen alkalommal francia nyelven kiadott emlékkönyve (Compte Rendu) I-ső kötetében szól a kongresszus tárgyalásairól és nevezetesebb eseményeiről, a II-ik kötet első részében azon magyarországi praehistorikus lelőhelyekről, ahol őskori leletek: kovakő és obszidián-eszközök és egyéb nevezetes emlékek: halomsírok, pogányvárak, urnatemetők, barlangban lakók és őrdögárcok fordultak elő.

Ez volt Rómernek utolsó nagyszabású műve, melyet budapesti tartózkodása alatt kiadott; utána sem szünetelt azonban, hanem folyton dolgozott, irt kisebb-nagyobb ismertetéseket Mátyás és Beatrix egykorú, gipsz másolatban nagyon elterjedt arcképeiről, Corvin Mátyás emlékére vert emlékéremről, miseruhájáról, Mátyás király korabeli krakói magyar csillagászati készletekről, magyar sz. Erzsébetnek XIII. századbeli szobráról, hazánkban található Roland szobrokról és a magyar fazekasságról.

Nagyon szívesen foglalkozott mindig hazánk régi nagyhirű ötvösműipar köréhez tartozó sodronyzománczos emlékek kutatásával s a talált tárgyak pontos leírásával; ezen időtájban is ismertet néhány kelyhet; közli a hazai ötvös-czéhek szabályait és vele adalékot, mely a magyar ötvösség történetére vonatkozik. Ezen tanulmányával „megmutatta a módot, mikép kell a becses anyagot kiaknázni“ a czéh becses írományaiból s egyuttal a Történelmi Társulatnál 1877-ben javaslatot tesz, kérve benne a társulatot, hogy mentse meg az 1872-ben kihalásra ítélt czéhek iratait és szabályzatait, mert mint megjegyzi, nagyon sok „kincs rejlik czéhiratainkban és azoknak szóhagyományaiban.“

Mátyás király könyvtárából maradt emlékek kutatása mellett Rómer

mindenkor nagy örömmel ismertetett régi codexeket vagy ősnyomtatványokat; így az 1481-ben irt breviariumot, Sylvester dialogusait, Beatrix királynénak ajánlott ősnyomtatványt, Kálmánczay Domonkos fehérvári prépost codexét; nagyobb tanulmányban ismerteti a győri antiphonálét, mely a bécsi kiállításon a szakemberek között általános föltűnést keltett. Irt több necrologot; még pedig Schmidt Ferdinándról, a kiváló természettudósról, a neves Dudikról és Bitnicz Lajos tudósról és gyűjtőről; közli a két kiváló műépítésznek, Schulz Ferencz és Storno Ferencznek életrajzát; Ráth Károly fölött pedig emlékbeszédet tart az Akademiában.

Ennyi szellemi munka után végre megkapta Rómer a megérdemelt jutalmat, elnyerte Lipovniczky püspök fölterjesztésére a nagyváradi irodalmi kanonokság egyikét s utána Nagyváradra költözött. Itt is folytatta munkás életét. Egyházi teendőinek pontos teljesítése mellett fönmaradt idejében folyton dolgozott, életre ébresztette a biharmegyei régészeti és történelmi társulatot; rendezett régészeti és iparművészeti kiállítást, tartott nyilvánosan és a katonai művelődési egyletben előadásokat és mikor a várban sz. László templomának romjai napfényre kerültek, társai megbízásából ő vezette az ásatásokat s tett róla rövid jelentést az orsz. rég. és embert. társulat ülésén.

A régészeti gyűléseken Rómer mindig szívesen megjelent az országban, a mikor csak mehetett és ott a korábbi időkben rendszeren a jegyzői teendőket végezte, későbben már többször elnökösködött is és mondott szép elnöki beszédeket; így különösen nevezetes ama beszéde, amelyet vallomások czimén az 1885-iki országos kiállítás alkalmával tartott gyűlés második napján mondott, melyben saját régészeti pályafutásának rövid vázlatát adja elő, meghatottan hálás köszönetet mondva mindazon férfiaknak, akik őt tudományos pályáján gyámolították.

Gyakran részt vett a külföldi kongresszusokon is; így legutólján 1880-ban a messzetávolban fekvő Lisboában, Portugália fővárosában tartott ősrégészetin jelent meg. Menet utközben hosszú utját megszakította Madridban, hogy a város nevezetességeit megtekinthesse. Ugyanekkor tisztelgett az udvarnál, hogy József főherczegnek magával vitt levelét átadhassa a királyné anyjának, Erzsébet főherczegnőnek; ugyancsak tiszteletét tette az osztrák és magyar követségen és nagyon szívélyes barátsággal fogadták, tiszteletére Ludolf Manó gróf követ fényes estélyt rendezett. Hasonló szívélyes fogadtatásban részesült Lisboában is, mint azt a gyűlés működéséről szóló jelentésében „a leglekötelezettebb hálát“ kifejező szavaival ecseteli.

A nagy utról visszatérve tovább dolgozik és buvárkodik Biharban mindenfelé, gyűjt régi emlékeket a megye régészeti leírásához, népipari emlékeket és egy albumot megtöltő ethnographiai képeket, melyeket aztán elküldött 1885-ben a budapesti országos kiállításra. Irt különféle, fővárosi és vidéki lapokba; így a Honba (Művészetünk ügyében, Hazánk református atyafiaihoz), Prot. Egyház és Iskolai Lapba (A mezőtelegdi ref. egyház ügyé-

ben, A hazai ipar érdekében, Kirándulás a bihari Sárre, A magyar izlés a reformátusok ecclesiainál), Tájékoztató (Az angyali üdvözlétről), Egyházművészeti Lapba (Az episcopus cretensisről, Majcz- és zománczról), Archaeologiai Értesítőbe (III. Frigyes császár egyházi ruházatáról, A nagyváradi kelta ezüstletről, A kisszebeni Berzeviczy emlékről), Századokba (A történeti érzék keltése a közönségnél stb.) s a Bihar helyi lap több számába.

Közl történelmi adalékokat: Tihanyi vár regestrumát 1585—1590-ig a Történelmi Tárb. Ezeken kívül szorgalmasan dolgozott Zalavármegye monographiáján, melyhez sok adatot gyűjtött a megyében tett utazásai alatt; a megyének két helyén Keszthelyfenéken és Zalavárott, utóbbi helyen több izben, nagyobb mérvű ásatást is végzett, érdekes régibb középkori szalagfonadékos díszítésű márványlapokat hozva fölszínre, melyek jelenleg a zalavári apátságnak legérdekesebb emlékei a régi korból.

Utólján, 1888-ban a természettudósok tátrafüredi nagygyűlésén szerepelt, a gyűlést megelőzőleg Liptóvármegyében a mahalfalvai hradiszko őstáborában végzett tudományos kutatásokat. Ez volt utolsó régészeti buvárodása.

Ugyanezen évben tartja aug. 15-én, Nagybaldogasszony napján aranymiséjét, a mikor volt fenséges tanítványa, József főherceg, barátainak és tisztelőinek nagy sokasága, az országban mindenfelé buvárodó volt hálás tanítványai üdvözlük őt, elhalmozva jókívánataikkal a volt lelkes tanárt, a ki megteremtette és népszerűsítette a magyar régészetet, a lelkes hazafit, a ki majd karddal védte, a melyért martirumságot szenvedett, majd életelvéhez hűen, „szóval és tettel“ szolgálta hazáját élete utolsó leheletéig. Jól esett nemes szívének a minden oldalról nyilvánuló elismerés, egy kis időre megszűnt a gyász, mely szívét 1886-ban szeretett püspökének, Ipolyinak váratlanul bekövetkezett halálával sujtotta, most ujra boldog volt, de azután a régebbi mélabús hangulat ismét erőt vett rajta; hozzájárult az elesésből származott májzuzódás és belőle a nagy fájdalom, mely megtörte erejét és ágyhoz szegezte. Fájt neki, hogy nem tudott dolgozni, hogy sok félbe-maradt munkáját nem volt képes befejezni, érezte, hogy közeledik végső órája; azért Isten akaratán megnyugodva, keresztény lélekkel tűrte baját, készült a nagy utra, gondoskodott sírhelyéről, még a siremléket is megrendelte életében; utána nemsokára munkás tevékeny életét 1889. március 18-án befejezte. Halála mindenfelé általános mély részvétet keltett és méltán, mert az egyház Rómerben papi elveihez mindig hű fiát, a haza egyik legtevékenyebb polgárát, a tudományos világ egyik legmunkásabb bajnokát, a magyar régészettan és bibliographia megalapítóját és legnagyobb népszerűsítőjét, a szegények és árvák kegyes atyjukat gyászolták Rómerben.

Rómer emléket hálás kegyelettel ápolta az utókor. Szülővárosának törvényhatósági bizottsága a Lakatos-utcát, a hol Rómer született, Rómer Flóris-utcának nevezte el és elhatározta, hogy a városi múzeumban, melyet Rómer alapított, márványtáblára vésett fölirat hirdesse dicső emlékezetét; az Országos Régészeti és Embertani Társulat pedig gyűjtést rendezett saját

kebelében, melynek eredménye amaz ércz mellszobor, mely Pozsonyban a Ferencziek-terén állva, örök időkre hirdeti Pozsony egyik nagy szülöttjének dicső emlékezetét és hervadhatatlan érdemeit. A szoborleleplezés nagy ünnepség keretében 1907. augusztus hó 14-én ment végbe. Az ünnep fényét emelte a helybeli Orvos- és Természettudományi-Egyesület, mely ugyanakkor 50 éves fönnállásának emlékünnepeét tartotta, még inkább az ország minden részéből összesereglett orvosoknak és természetvizsgálóknak nagy száma, kik Pozsonyban XXXIV-ik vándorgyűlésüket tartva, az archaeologusokkal közösen résztvettek az ünnepélyen.

Maga a főváros sem feledkezett meg Rómer abbeli érdemeiről, hogy ő volt az első, a ki megpendítette a budapesti múzeum eszméjét és Aquincum területén rendszeres ásatásokat folytatott; hogy buzgón fáradozott Budapest multjának földérítésén és területén talált régiségek összegyűjtésén: mindezen érdemeinek méltó elismerésül hálából Thalóczy Lajos javaslatára Budapest intézősége az aquincumi múzeum-épület falába Rómernek domboruképevel díszített föliratos emléktáblát helyeztetett el, melyet özv. Darás Jánosné művésznő készített kiváló eredménnyel. A sikerült műnek leleplezése Rómer volt tanítványának és utódjának, Hampel Józsefnek szép beszéde kíséretében 1910. június 18-án ment végbe.

És intézetünk, mely volt tanárainak és jótevőinek emlékezetét mindig kegyelettel őrizte és őrzi, Rómer iránt fokozottabb mértékben kell, hogy hálás legyen, mert nemcsak nagynevű és buzgó tanára volt, hanem természetrajzi gyűjteményeinek, mint láttuk, nagymérvű gyarapítója és régiség-tárának megalapítója is. Épen azért arczképét, mely ott függ múzeumunk kiváló helyén, utána fönmaradt egyéb emlékeket drága ereklyeként őrzi intézetünk, már azért is, hogy velök hathasson az ifjuság szívére, lelkére, hogy nyomába lépve, kövesse őt a munkás tevékenységben és a haza forró szeretetében. Ez igénytelen soroknak czélja sem más, mint fölleveníteni Rómer honszerelmét és tevékeny munkásságát, hogy velök buzdítsa, lelke-

Rómer Flóris szobra Pozsonyban.

sítsen, mint hatott egykor Plutarchos szerint a marathoni győzelem után Miltiadés dicsősége Themistokles lelkére. Utána Themistokles komoran magába vonula, az éjjeleket álmatlanul átvirrasztá, kerülé barátait s fölhagy mindennapos mulatságaival, tanult és munkálkodott, hogy ő is hasonló nagy tetteket vihessen végbe egykoron. Ha akad Themistokles példájára tanulóink között Rómernek minél több buzgó követője, a hazának szüksége van ilyenekre, célomat elértem.

Külön pontban, nagyobbára Hampel nyomán jónak látom közölni azon életrajzokat és arcképeket, melyek Rómerről életében és halála után a különféle lapokban megjelentek, hadd lássa az ifjuság, hogy a kiváló érdem és munkásság mindig a kellő méltánylásban részesült és közölők egyik-másik nekem is, művein és értekezésein kívül, melyeket az életrajzban főlemlíték, forrásul szolgált. Ezek a következők:

1. Életrajz a Vasárnapi Ujságban 1861. 5. sz., arcképpel, írta V . . . a Bakony megjelenése alkalmából.

2. Életrajz az Ország tükrében, írta Frankl Vilmos, 1863. 9. sz., abból az alkalomból, mikor Rómer Budapesten megtelepedett.

3. Hazánk s a Külföld 1867. 10. száma képpel R.-től a Műrégészeti Kalauz megjelenése és Rómernek az országgyűlés által a Párisba küldendő kincsek őretül való megválasztása alkalmából.

4. Magyarország és a Nagyvilág 1870. 28. sz. képpel, r. i.-től.

5. Győrmegye és Város egyetemes leírásában (1874), dr. Rössler közöl néhány adatot róla.

6. A Vasárnapi Ujság 1876. 41. sz. közli képét és méltatja érdemeit a budapesti 1876-ik évi nemzetközi ősrégészeti kongresszus létrehozásában.

7. A Fővárosi Lapokban 1877. 21. l. Herman Ottó jellemzi múzeumi tevékenységét.

8. A Magyar Lexikon XIV. kt. 398. lapja hozza rövid életrajzát.

9. Az Országos Régészeti Társulat X. évkönyve közli Rómer elnöki beszédét, melyben maga mondja el életének főbb mozzanatait.

10. A Felsőmagyarországi Múzeumegyesület X. évkönyve hozza dr. Rössler István által megírt életrajzát. (1886. 25—35. ll.)

11. A biharmegyei képes Nagynaptár 1889. évi folyamában (36—41.) W. L. megírja Rómer nagyváradi működését, képmelléklettel.

12. Rómer Flóris életrajza, terjed az 50-es évekig, magától Rómertől. Kézirat-töredék.

13. Elhunytá után a Vasárnapi Ujság 1889. 12. számában rs. írta meg életrajzát, az 1876-ik évi arckép kíséretében.

14. A Földtani Közlöny XX. köt. 111—113. ll. közli dr. Staub Mór megemlékezését Rómerről, melyet a geológiai társulat 1890. évi közgyűlésén elmondott.

15. A Századok 1891. évi márcziusi füzetében megjelent dr. Fraknói

Vilmos emlékbeszéde, melyet Rómer fölött a Tört. Társulat márcziusi közgyűlésén tartott.

16. Emlékbeszéd Rómer Ferencz Flóris rendes tagról, Hampel Józseftől. Felolvastatott a M. Tud. Akadémia 1891. márcz. 23-iki összes ülésén. Rómer budapesti működésének megírásánál főforrásomul szolgált.

17. A Pallas Nagy Lexikon XIV. kt. 673—674. ll. ismerteti Rómer életét és működését.

18. Kumlik Emil: Rómer F. Flóris élete és működése.

19. Rómer Flóris Ferencz emléktáblája az aquincumi múzeum-épületen. Készítette özv. Darás Jánosné szobrász-művésznő. Rómer érdemeit 1910. június 18-án tartott fölvatás alkalmával Hampel József méltatta szép beszéddel, díszes közönség jelenlétében. Az emléktáblának rajza megjelent a Vasárnapi Ujság 57. évfolyam 26. számában.

20. Rómer mellszobra Pozsonyban, leleplezték 1907. aug. 14-én.

Börzsönyi Arnold.

